

Om

Menniskenes borgerlige Tilstand

blandt vore Fædre i de gamle Tider:

og om

Lehns-Regieringens seenerer Opkomst.

Ved

T. ROTHE.

I Stykke.

Det skeer ofte ved Historiens Behandling, at man gaaer over fra een Tid til en anden, uden noye nok at agte paa hvad der har forberedt og foranlediget Begivenhedernes, Lovenes og Sædernes nye Beskaffenhed: Man kiender ikke den Bane, hvilken Menniskene have giennemvandret, og paa hvilken de trin for trin have nærmet sig til de nye Sæder, og den nye politiske eller borgerlige Forfatning. Naar da merkelig Forskiel sees imellem gammel og seenerer Tid, og man har ikke Kienden af de Aarsager, hvilke efterhaanden have frembragt den nye Tilstand, da søges efter indfaldne Omvæltninger, som de der best kunne forklare den værende nye Beskaffenhed, og det efter Anseelse giorte Spring; men naar saadan hastig Omvæltning ey er skeet, og den folgeligen ey kan findes, da geraader man i Forlegenhed, og man føler den.

Saaledes kan det skee i Henseende til Lehns-Regieringen blandt vore Fædre, og til den Folkefrihedens Ophævelse, hvilken dermed var forbunden. Man forestiller sig Norden som det rette Folke-

frieheds Land, og man har i visse Maader en Urett: Man finder hos Nordens Folk det virkelige Demokratiske, og samme saa hæderligt, at Kongerne, hvor stolte, og hvor overmægtige de end kunde være, dog uden Vres Tab loede deres Valde indskrenke ved samme: en stoer Deel af Middeltidens Tiden igiennem er det Almue, hvilken gielder meest paa Folkemoederne: derimod er ingen arvelig Adel: ingen arvelige høye Embeder, og det som er vigtigst, ingen Lehn-Jurisdiktion, men alle staae under Lovene paa lige Maade, og have de samme Dommere; hvad imod dette sidste kunde indvendes efter de Steder i vore gamle Love, hvor der tales om den Beskyldtes (pares) eller Mænd af lige Stamme og Byrd, hvilke skulde behandle Sagen, det har ingen Kraft som Indvending (a); thi først tales paa de Steder egentligen om Vidner, og dernest er det alt for klart af Historien, at hver blev dømt, eller kunde lade sig domme ved Tingene, eller Folkemoederne; Ligesa, naar det siges i Frostetings Loven (b), at om Kongen beskyldte nogen for Landsforræderie, da skal han udnevne Mænd af sit Hof, som ere af lige Byrd med den, som bør at svare for Sagen; da er det jo klart, at denne Lov var snarere en Hof-Lov, end en anden der galdt almindeligen. Overalt var den Indretning med (pares) eller Ligemænd, hvilke hver havde til Hielp i sin Sag, et Middel mod Undertrykkelse, men paa hvilken Side det vendes, saa faaer man det en giort til Beviis, at Jordejere, eller at frie Mænd stode under Medborgeres Domstoel, fra hvilken de en kunde appellere; men dette er den sande Idee om Lehn-Jurisdiktion. Fremdeles naar i vor Nordiske Historie en møde Erobringer, som de i andre Lande: i Gallien, Italien, Tydskland og Engelland, hvorved nogle mægtige Krigere have giort Landet til deres Eyendom, og derefter udloddet blandt sig baade Land og Mennisker i Landet: Jeg siger, at naar dette ikke møder, men man derimod har Ret til at forestille sig Norden som Folkefrieheds Landet, men da siden møder i Historien en Tiid og Tilstand, saadan, at nu er intet Folk meere, (eller

(a) Sag. Adelsf. Gulstet. Lovs Thing-Balk, Kap. 2, 3, 4, 6.

(b) 3 Part, Kap. 3.

(eller for at tale end tydeligere) ingen frie Almue: derimod det fuldkomneste Aristokrati, lige sterk ydmygende baade Konge og Folk; da kan man let falde i Forlegenhed, og det kan blive saare vanskeligt at begribe Overgangen fra een Forsatning til en anden aldeles modsat.

Endnu vorer Forlegenheden, naar man holder ved den sande Idee om gammel Nordisk Charakter, ved hvilken Menneskene vare saa frie som de vare sterke

Omnis in arctois populis, quicunqve pruinis
Nascitur, bellis indomitus, mortisqve amator

LUCAN LIB. VII.

Dog bøye disse sterke Nordiske sig under Lehns-Aristokratis og Ufrihedens Naget: det giøre alle Nordens Folk, det eene med det andet, og Forhaanelsen overgaaer dem tilhobe; hvo der vil eftersee vore Kongers Haandfæstninger fra Christoffer den Andens af, hvilken er den første, Hvitfeld slyer os, indtil Friderik den Tredies, han kan i dem finde Beviiser nok paa det omtalte: Hvad de andre Nordiske angaaer, da var det Norges Riobstæder tilligemed Dannemarks, hvilke i Brevet til Friderik II. Aar 1560 flageligen sige: Kiendes vi, at Gud alsommægtigste har givet os Egenkab at være fattige Lemmer under Eders Kongl. May. og Dannemarks Adel (a). Da var Bondestand som forsbunden, og Riobstæderne vare det eeneste Sted, hvor man kunde ventet at finde Spoer af Folfefrihed; Men hvilken Tone i dette Brev, og hvilket Beviis, at Folfket var dybt nedtraadt! dog der er intet at undres over, thi det var da allereede skeet, at Adelen i Dannemark ved Hanses Haandfæstning havde faaet Ret til at befeste sine Slotter, ligesom Adelen i Sverrig da og havde faaet samme Frihed (b); Men det veed enhver, at Slotternes eller Borgenes Befæstelse var eet af de sterkeste Trin mod Lehnsanarkiet, thi derved kom den Mægtige i Stand til at kunne befæide

baade

(a) Danske Magazin V. p. 304.

(b) Dalins Hist. 2 Deel, Kap. 19. S. 5.

baade Konge og Folk: derfor kaldt det og i Almindelighed efter Lehnsløvene, at alle Befestninger vare Kongens, og at ingen kunde have Befestningen i Bold, eller, som det lyder i Lehnrets Sprog, have Castelgvardiam paa anden Maade, end som Lehn fra Overherren (a).

Hvordan var Menniskenes borgerlige Tilstand blandt vore Fædre? hvorledes ere Lehn-Sæderne opkomne? ved hvilke Trin er man gaaet frem mod Lehn-Aristokratiet? Disse Spørgsmaal vil jeg stræbe at besvare: Men strax advarer jeg derom, at her kan ingen Udførlighed ventes, eller det, at hver Punkt, og hvert Bie-spørgsmaal, hvilket maae falde den tenksomme Læser ind, kan blive fuldkommelig oplost; det kan jeg vel uden Undseelse sige, naar en Koefoed Anker, han paa hidhen hørende Kundskab saa rige Mand, har fundet denne Materie og denne Deel af vore Oldsager belagte med Mørke (b). Det er en saa got for os, at vi have det, der i denne Henseende kan settes i Ligning med Frankernes, ja og andre Folkes Kroniker, eller med den Raad af Capitularer, ved hvis Hielp man kan stige høyt op i Tiden indtil Clodoveus, og siden følge de Forandringer, hvilke ere indfaldne i Henseende til Regjerings-Sæderne, Land-Eyendoms Maaden, og Menniskenes borgerlige Tilstand; Men naar de Franke med disse historiske Hielpemidler dog ere saa vankende i denne Deel af Oldsagerne, at deres berømmelige Skribentere, som en Dybosc, Bales, Bulanvilliers, Buvet, Monteskio, og andre have fattet Ideer, og bygget Systemer hinanden aldeles modsatte; Naar det er skeet ligedan i Tydskland, hvor en Estor, Leiser, Bohmer, Thomas og andre have heftigen stridt om, hvordan Folkemandens egentlige Borger-Tilstand, og hans egentlige Forpligtelse mod Staten var i de gamle Dage, hvad kan da være vores Lod efter vor Fattigdom paa Efterretninger om de gamle Tider? Gaae, og sig udmerkende Begivenheder, hvorved Folke-Almuen mistede sin Frihed, møde ikke i vor Historie; Love, hvilke havde den Virkning, findes og ikke: det gielder da

(a) Craig Jus Feud. Lib. I. Dieg. II. §. 14.

(b) Lehn-Rett Fortale.

da om at have philosophisk Syn, og at kunne finde i Historien, den første Marsag, og det første Stød, efter hvilket Tingene ere gangne frem og have efterhaanden maattet gaae frem, saaledes at tilsidst blev Folke-Ufriehed, Livegenfskab og Lehns-Aristokratie; jeg vil og sige, at man bør finde i Historien, hvorledes dette Phenomen, fast ukiendelig i de ældste Tider, alt meere og meere forsterkes, drager over Horizonten, og tilsidst indtager den heel, dog at det skeer kun ved Udbredelse efterhaanden, efterdi den liden sorte Sky, hvilken saaledes blev til heel Mørkheds Teppe paa heele Horizonten, var der, og kan findes at have været der saare tidlig. Det bleve da Søderne, vi have at holde os ved, naar vi ville forklare Ufriehedens Fremgang: men hvor finde vi Marsagen til Sødernes Modification? Unegteligen for en stor Deel i Lands og Lufts Beskaffenhed: thi det bør man tænke, at jo nærmere Folkene vare ved den gamle oprindelige, simple Tilstand, jo færre Midler havde de til at bestaae: jo færre politiske og borgerlige Indretninger at vælge imellem: de maatte adlyde Lands og Climas Beskaffenhed, eller de maatte gaae under: det var anderledes, end det er med os Europæer, naar vi, havende vort Moderland, vore mange Landskaber, vor Handels og Vindstibeligheids Systemer, fesse os, nu mod Nord, nu mod Syd, og der betvinge baade Lands Beskaffenhed og Clima, og skaffe Indretning, saadan, som vi ville have den.

Lehns-Aristokratiet grunder sig paa Livegenfskabet: og dette grunder sig paa Menneskets Ringagtelse: derhos paa den Landenes physiske Beskaffenhed, at vor Europæiske Jord maae maysommeligen dyrkes, og at en stor Strekning maae dyrkes, før der kan blive Overflud til Vellevnet for Jordens Eyere, hvilket sidste især gielder for de gamle Tider: her er da den Marsagernes Riede, hvilken jeg holder ved, og jeg seer, at den rekker ud til de ældste Dage: jeg seer det som findende Sted i disse ældste Dage, hvilket siden findes som virkende i de meget seenerere: Principet og Handlings-Maaden er den samme: kun Benevnelserne ere forskiellige; Alltid Voldsomhed mod Mennesket og den Svageres Undertrykkelse: Nu Trældom med ald sin fæle Haardhed, saa længe man ingen

ligion havde, hvilken forsvarede Menneskelighedens Rettigheder: Nu, da en opkommende vældig og veldædig Religion brød kraftigen paa det haanlige trældoms System, da blev det Livegenskab: Men altid det, at Jordens Behandling var morsom: at man maatte have meget Arbeide og mange Hænder til Arbeidet: at de egentlige Arbeidere maatte være ringe Mennesker, hvilke en torde stige høyt med deres Ønsker og Udfigter: at Jordeyerne folgelig bleve Herrer, og vare de frie Mænd i Staten: endnu at de vare de eeneste frie Mænd, efterdi der en havde andre hæderlige Nærings-Midler, end det at eye Jord: af dette flød da nødvendigen den Tidernes forskiellige Bestaafenhed, at nu vare mange Jordeyere, efterdi Lodderne vare smaa, og kunde være smaa i Tarveligheds Dagene: da i den Tid vare Bønder, og Odelsmænd, og Folkefrihed og Demokratie: I en anden Tid bleve Jordlodderne stoere, og Jordeyernes Tal mindre: da den vorende Stoltthed: da de mange, der faae fremmed Jord at dyrke: da Almuens Usfrihed: da Gylldighed i Staeten concentreret paa nogle faa, men derved Lehnsvæsen og Aristokratie. Saa lenge Jordeyerne vare mange, fandt de deres Regning derved at Kongerne galdt, og at de kunde bryde hver Magt, hvilken vilde forstyrre den almindelige Frihed; derfor blev et med Demokratie blandet Monarkie den stedfindende Regieringsform iblandt de agerdyrkende Folk i deres første Tid; men dette maatte forandres, naar Jordeyerne bleve faa, og mægtige til at tvinge Kongerne, hvilke vare eene, og uden Partie at holde sig til; thi Byer vare ikke, og ikke Middelsland, og Geistligheden enten deelede Magten med Baroner, eller den vilde eene gielde.

Tidlig have vore Fædre været Agerdyrkere: Man feiler meget, naar man forestiller sig dem som levende paa Tartarisk Maade, thi her i vort Norden ere Spøer af Agerdyrkning og anden borgerlig Sædelighed, langt ældere end i hiine Lande, hvor Dværg-Hjorden giver Føde, hvor man aldeles ikke, eller kun lidet kiender Kornet, og hvor man nomadisk vanker om fra et Sted til andet: Jeg henviser her paa Afhandlingen om Norges Bequemhed til Agerdyrkning, hvilken Schiøning, den Oldsagernes ufortrødne og hældige

hædige Giennemgrandsker har givet os (a); dog findes og meget, hvilket viiser, at Kornets Brug en fornemmeligen udgiorde Føden i de ældste Tider: Offerne vare Blodsoffere, og der meldes intet om Brød eller Rager: I Balhalla skulde Ketterne være Flek og Riød: Vi finde ikke at de Seylende forsynede sig med Brød, men Strandhugget, eller det at de ginge i Land, og toge af det græs-sende Dvæg, det skaffede dem Dphold; fremdeles, naar saa ofte tales om det stødte Korn, da synes det at tilkiendegive, at man meere har brugt Kornet til at fuge Drik af, eller og til Brød end til Brødbagning (b). Naste gav sin Søn Ole Helge og hans Mænd een Dag Melk og Fisk, og den anden Riød og Mungat, hvorved ikke allene kan forstaaes Dll, men og Mengsel, eller Brød (c): Det der skeede Eivind Skaldaspiller, da han maatte selge sin Bue for at kiope Sild, det viiser os og, at Fisk og Riød var det, hvor-med man fornemmelig nærede sig: det var for at faae Sild, at han solgte Buen: og det var Mangel af Sild, der forarsagede Hungers Tiden (d): Ja mon ikke den i hine Tider saa meget omtalte Spedalskhed er et Bidne om, hvor meget man brugte Fisk og saltet Riød til Føde i Steden for Korn og Brød? Megen Liighed har den efter Beskrivelserne med Egypternes Elephantiasis, men det siger Galen os (e) at denne forarsagedes ved den saltede Føde, hvilken trykgiorde Blodet, derimod, naar det siges os, at den Sygdom en fandt Sted iblandt de Tyske (f). Ligesom der en heller findes i Historien saadanne Anmeldelser om Hospitaller for Spedalske hos dem, som her i Norden, da kan dette efter min Formening henlede Tankerne paa den liden Brug vore Fædre have giort af Kornet. I øvrigt er det ingen Synderlighed, at hele Folk have

T t 2

undvæ-

(a) De habitu Norveg. ad Agricultur.

(b) Schoning l. c. pag. 16 in not. og Nials Saga.

(c) Snorro Ole Helge cap. 33.

(d) Ibid. Harald Graafels Saga cap. 18.

(e) Lib. II. de curat. ad Glauca.

(f) Conf. Merbom. de cerevis. cap. 27. ubi Galen. citat.

undværet Brød og Korn; Exempler herpaa findes saavel i Alderdommen (a) som endnu i de værende Tider blandt det Nordlige Asiens Beboere (b). Jeg lader det mig i denne Henseende være nok, at henvise til Skribenternes Vidnesbyrd, for ikke at udvide Afhandlingen; dog er det lidet, jeg har sagt om Kornets Brug ey aldeles uvedkommende Materien, thi hvad kan bedre lede til rimelige Formodninger om Menneskenes Antal, og deres borgerlige, samt huslige Tilstand, end Kundskab om Agerdyrkingens større eller mindre Udstrækning.

Der har, som allerede ovenfor er bleven sagt, været tidlig Agerdyrking her i Norden. Mange vare Menneskene i vore Fædres Lande, og mange vare Søemændene, men hvorfra fik de Føden den lange Vinter igiennem, naar de ey kunde være paa Tog? Dette Spørsmaal møder naturligen, naar man setter sig det for i Tankerne, at der skulde kun været liden Agerdyrking i Landene: Først svarer jeg, at som Menneskene bleve mange, og som de bleve forenede ved Love og andre Selskabeligheds Baaud, saa maatte Jordbruget udbrede sig; derfor roses Almund, som den der opbrød meget Land, og derefter fik Navn (c) Dlus Trætølge, er og bleven mærkelig ved det samme, endskiønt han som hadet af Folket, fordi han ikke noksom cerede Guderne, og fordi han ikke kunde føde alle de, hvilke Hungeren andensteds fra drev hen til ham, fik Spotte-Tilnavnet (d). Saaledes meldes og om Jemtlands og Helsingelands Bebyggelse (e), og hvad Historien siger os i alle disse Tilfælde om de vidt udstrakte øde Egne, det kunne vi selv tænke, at have maattet være saaledes. Men saa møder atter Spørsmaalet, hvorledes Jorderne bleve dyrkede, naar der krævedes det meget Arbeide:

(a) Tacit. de Mor. Germ. cap. 23. Cesar Bell. Gall. Lib. IV. cap. I. Florus Lib. II. cap. 18. Herodot. Lib. I. cap. 38. Lib. IV. cap. 105.

(b) Pallas Reise Tom. I. pag. 447. Tom. II. pag. 77. Gmelins Reise Tom. II. pag. 126. Plan Carpm Voyag. cap. 4. cap. 6. Rubriqv. Voyag. cap. 36.

(c) Snorro Yngl. Sag. cap. 37.

(d) Ibid. cap. 46.

(e) Ibid. Sag. Adelft. Saga cap. 14.

beide: naar Jordeyerne meget elskede Krigsfærd og Sætog; naar de ofte ginge bort fra Hiemstavnene for at være ved Tingene og Folke-Forsamlingerne; jeg tør vel og sette til, naar de gamle Nordiskes Etik var, at de ey lystedes ved Haand-Arbeidsomhed (a). Her kan Tacit være os god Veiledere til at besvare Spørgsmaalet, thi hvad han siger os om de gamle Tyskes Sæder, i denne Henseende, det kan endog ved liden Overtøvelse befindes at passe paa vor gamle Nordiske Tilstand: Jordlodderne vare mange og smaa, og mange Trælle brugtes til at dyrke dennem under Eyerens Tilsyn; men som der vare Allmindinger, og vidt udstrakte Skove til Rydning, saa kunde Jordlodderne let forstorres, men derved maatte og Trælvenes Antal tage til: Fremdeles som Frigivelsen var ufuldkommen, og de frigivne bleve ved at staae under Herren, og han kunde slutte Forening med dem, som han vilde, saa kunde han faae den store Jordlod dyrket, og selv være Odelsmanden: han kunde være Bonde, og dog faare ypperlig Mand: han kunde tillegge Jorddyrkerne meere eller mindre Frihed, efter som han sluttede Forening med dem. Alt dette forklarer jeg herefter meere, og det skal lede os til at fatte, hvorledes den borgerlige Tilstand kunde være af mange Slags, og sølgelig Jorddyrkerne, eller de der udgjorde Folke-Allmuen, ligesaa.

Det første Leed i den Riede, hvilken ender med Lehnsaristokratiet og Livegenkabet, er Trældommen, og jeg maae da først tale herom; det rekker ud i de ældste Tider, og det vedbliver Søeroveries-Tiderne igiennem: Vel kan her ikke vises andet, end hvad Sæderne medførte blandt alle andre Folk; thi hvor er det Folk i Historien, hvilket ey har havt Trælle, og derved foragtet Menneskeligheden? men just det, at Trældommen blandt vore Fædre medførte den voldsomste Undertrykkelse, det bør man vide, for ey at finde synderligt, at de fri Nordiske kunde efterhaanden, og ved at følge de gamle Sæder gaae over til Friheds Tab.

Et 3

ske,

(a) Tacit. Mor. Germ. cap. 15. mira diversitas naturæ, cum iudem homines sic ament inertiam & oderint quietem.

ffe, det agtedes ey som noksom Grund, hvorfor man havde Ret til Frihed, og til at staae umiddelbar under Lovene; andet var Grunden, men dette saa tilfældigt, at det kunde let forsvinde, efterdi det kom an paa at eye Jord, om man skulde være sikker paa sin Frihed; derfor, som Jordejerne bleve rige og stærke, saa gik det frem ved Bold, ved Selvmagt, ved astringne Foreeninger, eller saadanne som Mennesker ey have Rettighed til at indgaae; hvo vil negte dette, naar vi see, at Fædrene overgave den hele Afkom, Fødte og Ufødte til Trældom? hvo vil negte det, naar vi see Kongerne villigen at afstaae, eller og at lade sig nu fralocke, nu astringe, ey allene deres egen, men endog Folkets lovgivende Magt; den fik Undersaat, og derved blev han sine Medundersaatters Herre.

Man har vildet udlede af Tacits Beskrivelse over Trældommen blandt de Tyske (a), at samme var mindre haard i Norden, end hos andre Folk; Men siger ikke Tacit os, at Herren i Brede, (impetu & ira) kunde dræbe Trællen, og det ustraffet; meere Beskyttelse undte ikke Lovene den Elendige, men det var de Tyske, som og de Nordiske Trælles Lykke, at de meest brugtes til Agerdyrking, og at Herren ey kunde have større Gavn af dem, end naar de dyrkede den dem overgivne Jord, og deraf ydede, hvad dem var paalagt. Det er klart, at Trællens Villkaar, naar han saaledes brugtes af et tarveligt og et agerdyrkende Folk, bleve mildere, end naar han brugtes til forskiellige og ubestemte Arbejder i Huset, hvor han stedse mødte en stolt, letfindig og haard Herre: hvor han i Ddselheds Tiden fik de haardeste og haanligste Arbejder: derhos i saadan Ddselheds og Pragtes Tiid blev overgIVEN til Huusfoged, eller anden Dpsynsmand, hvilken ved at nedtræde Trællen, ville troste sig over sin egen Friheds Tab og sin egen Nedtrykkelse. Men hvordan end dette anførte kom Trællen til Gode i Norden, saa var han dog i høye Maader skilt ved alle Menneskelighedens Rettigheder: Sagde Lovene hos Rommerne, at Trælle ey skulde regnes for ringe

(a) Mor. Germ. cap. 25.

(b) Heinecc. Antiquit. Lib. II. cap. 9. §. 5.

ringe Mennsker, men som vare de ey Mennsker (a): heed det i Capitularerne endog efter Christendoms Antagelse, at Trællen var Herrens Penge (b): saa sagde Loven hos os, at om han dræbtes af sin Bonde, da skulde til ingen bødes uden til Gud $\therefore$: at der skulde gives noget til Kirken (c); denne liden Grad af Haardhedens Temmelse var endda Christendommens Virkning, saa vi derfra kunne slutte, hvor langt haardere Sæderne have været, medens Folkene ey havde anden end Odins Blod-Religion. Var det tilladt hos de gamle Rommere efter de 12 Tavlers Ret, at Tilgodehavere, naar de ey kunde faae deres, de maatte deele Skyldnernes Legeme imellem sig (d), saa tillode vore Love, at naar Gieldbunden Mand, som Træl, ey vilde betale, da kunde han føres til Tinge, og Tilgodehaveren da hugge af ham oven eller neden til, som han vilde (e). Jeg taler ikke om, at Trælle ofredes til Guderne (f), thi det var ikke egentlig et Beviis paa Foragt mod dem; men at Herren ikke vil taale, at Trællen begravnes ved hans Side, endskjønt det var en Træl, hvilken havde dræbt sig af Troeskab imod Herren (g), det viser høy Foragt i de ellers jevne Tider, da man skionede saa meget paa tappert Moed og Troeskab. Men det blev længe ved, at Trælle og Trællinder begroves med Bancere: ey i Kirkegaarden, men nest ved den, nemlig i Flodmaalet, hvor Ubodemænd $\therefore$: Uærlige, som Mordbrændere, Herreskiendere, Tyve og deslige begroves, der havde Trælle og Trællinder deres Gravsted (h). Hvorned ville vi bevise, at vore Fædre have havt mildt Sindelaug mod deres Trælle, naar det siges os, at de brugte dem som Fæet til at drage Ploven, og det, endskjønt Herren havde

Stud,

(a) Cod. Theodos. non tam viles quam nulli. Cajus instit. Tit. I. §. 1. 4. Tit. II. §. 1. Conf. Heinecc. antiqv. Lib. I. cap. 4. pag. 253.

(b) Capit. Edit. Lindenbrog. Lib. VI. cap. 2. qui percussit servum, si uno die supervixerit, non subiacebit poenæ, quia pecunia ejus.

(c) Biarkse Rett cap. 59. Conf. Skaanske Lov VI. cap. 5.

(d) Gellius Lib. XX. cap. 1. Quintilian Lib. III. cap. 6.

(e) Hagen Udelst. Gulst. Lov Frigivn. Dalk. cap. 15.

(f) Snorro pag 156.

(g) Landnama Lib. II. cap. 6. Conf. Johannæ Hist. Eccles. Tom. I. pag. 32.

(h) Magnus Lagabætt, Christen Rett cap. 37. hos Pau. II.

Stud, hvilken han kunde have bragt (a). Eisten Konge i Dpland, da han vil dybt ydmyge Tronderne, setter dem for som lige Bilkaar, enten de ville have hans Træl Fare, eller Hundens Sør til Konge, og Tronderne velge den sidste (b): Jeg begriber ikke tydeligen, hvorledes det kan have været enten med denne Hund, eller med den anden kaldet Rake, hvilken Sverrigs Konge, Altislo skal have satt over de Danske; meere og bedre kan ikke faaes til Forklaring om denne mørke Sagn, end hvad vi finde hos vor i mange Henseender ypperlige historiske Kritiker Suhm (c); kun denne eene Anmærkning vil jeg giøre, at hvis der kiender de gamle Tider, kan veed, at intet er saa haardt, saa vildt, saa vancærende for Mennesket, at det jo kan have fundet Sted, og at en Særvindende Krigere jo kan have øvet det i sin vilde Stolthed; det er sørgeligt at betænke, hvordanne Menneskene kunne være, men hver Sandheds Erkiendelse er gavnlig, og hvortil nytte Lovtaler over Bildheds og Raaheds og Blindheds-Dagene? Med disse Tanker vender jeg mig igien til Ideen om Trællene hos vore Fædre, og sandelig jeg finder Lejlighed til at græde broderlig Beemods Graad. Være 5 Mænd i følge, og een dræbtes, da om Træl var med, saa kunde de andre tillegge ham Broden (d). Var Træl i med fire Mænd, og de øvede Mord, da leed Trællen intet (e) saa lidet agtedes han for Mennesker, at ham end ikke tillagdes Moralitet; men disse til Dyrisshed fordømte Mennesker maatte da og blive saadanne, at Selgeren inde stod en Maaned efter Riobet, at den solgte Træl en pattede Rior (f): Disse haarde Sæder havde været ved fra Ddin af, hvilken ingen Træl vilde taale hos sig i Balhalla (g), men hvad medførte den Ddinske Religion andet, end rædsom krigerisk Bildhed? Saa var det da en synderligt, naar Lovene sagde, at man

skulde

(a) Landnama cap. 6.

(b) Snorro Hagen. Aldist.

(c) Histor. III. pag. 286 — 502.

(d) Suhler. Lov Manhelge Valf cap. 4.

(e) Ibid. Manhelge Valf.

(f) Ibid. Frigivnings Valf. cap. 1.

(g) Saxo Oversættelse af Viarke-Maal. Conf. Barthol. Antiquit. cap. 7. pag. 386.

skulde kiobe Træl, med Vin o: Burdering, og med Vidne, som man kiober Hest (a). Ney, der er intet synderligt i Lovgivernes og Herrernes Udfærd mod de ulykfsalige Trælle; ey heller have vi i denne Henseende at ydmyge os for andre Klodens Folk, omendstiont disse ellers kan have nydt langt større Ypperligheder end vore Fædre. Meniskenes Kaar vare de samme heele Kloden over, og hvo kan glemme det, at Cato, den ellers retfærdige Mand loed hans gamle Trælle døe af Hunger, naar de ey kunde arbeide (b). Saadanne vare Rommerne, og saadanne alle de andre Folk; derfor som de handlede med Trællene, saa handlede de med Børnene, hvilke udlagdes hos Græker og Rommere, og Nordens Folk, og som Chineser det endnu giøre, og Amerikaner det have gjort; og fast hvert Folk, hvor Christendommen ey har vilst den Udfærds Fælshed. Den Christendom har og været det eeneste, hvilket gjorde Trældommen mindre voldsom: Saaledes begyndtes først under Hadrian med at ophæve Herrens Livs- og Døds- Rett over Træl- len (c). Antonin tænkte ligedan (d); men Lovene vare ukraftige, indtil Constantin ved Christendommens Hielp fik Magt over Haardheden (e); dog holdt man længe ved det gamle System, og det agtedes, som vare Lovgiverne ubillige, og som vilde de fratvinge Her- verne en dem tilhørende Rettighed; men det Herredomme over Trællen var jo og en Rettighed efter alle borgerlige Love. Man holdt hardt ved Trældommen i det Rommerske Rige, som man holdt hardt ved den her i Norden; det første see vi af Theodoses og Justinians Lovbøger, og end klarere af den hæderlige Kirkeleereres Salvians modige Vidnesbyrd (f). Hvad Norden angaaer, da vide vi, at Birger Jarl begyndte med Forbudet, at ingen maatte selge sig selv; men fast 100 Mar løbe hen, inden Nogens fik gjort Loven

(a) Stiernhok de jur. Sveon. pag. 210. Conf. Skaanske Lov VI Bog I cap.

(b) Plutark. in Catono.

(c) Spartian. vita ejus.

(d) L. un. de his qui sui v. al. jur. sunt.

(e) L. I. c. de emend. servis.

(f) De Gubernat Dei Lib. V.

Loven gyldig (a). I Upsland blev det egentlige Trældom først ophævet A. 1295 (b). I Westgothland og andre Sverrigs Provintser A. 1335 (c). Ved samme Tid er det og venteligen bleven ophævet hos os, og det, fordi Christendommen paa hvert Noeude ivredede indtød Boldsomheden (d). Imidlertid holdt man ved Sagen, saa meget uueligt var; ja man aflagde end ikke den hadværdige Benevnelse: I alle Lovene bruges Ordet Trælle: Den Siellandske byder at Bonden skal bøde for Trællen, efterdi han ey temte hans Hud (e), hvoraf sees, at denne ey endnu stod under Lovene, men umiddelbar under Herren. Waldemar II. Skaanske Lov taler om Trælle (f), ligesaa den Jydsk (g). Dlus den hellige havde Trælle ved sit Hof foruden Huuskarlene (h): Dlus Kyrrer ligesaa (i): Dog jeg faaer siden igien at tale om denne Sag, og da blive end flere Beviser at anføre.

Jeg gaaer saa til et andet, hvilket og hører hid, og er et kraftigt Bidne om den ringe Aagt, man havde for Mennesket og Menneskelighedens Rettigheder: Det jeg har i Tanker, er de Frigivnes ublide Vilkaar, og deres ufuldkomne Frihed. Dgsaa deraf kunde vi erkiende ey allene Menneskenes Haardhed, men og fra en anden Side, en borgerlig Tilstand, hvorved man mægtigen forberedtes til i seenerer Tider at bøye sig under Livegenstabs Aag, og til ey at undres over den der i sin Haardhed, Stolthed og Gierighed paa lagde andre samme. I dette Tilfælde var og fuld Liighed imellem de Nordiske, Græske og Rommerske Sæder: her som hist, kunde den Frigivne igien gøres til Træl i følge af hans Utaknemmelighed

(a) Stiernhök I. c. pag. 220.

(b) Upslands Lov 3 §l.

(c) Dalins Histor. II. cap. 8. §. 24. cap. 9. §. 3. Conf. Snorro pag. 836.

(d) Koefod Lov Histor. I. pag. 417.

(e) Bog III. Kap. 12.

(f) Bog VI. Kap. 3.

(g) Bog III. Kap. 2.

(h) Snorro pag. 197.

(i) Der: 384.

hed mod Patronen, eller og for anden Brøde (a). Hos Rommerne maatte de end ikke antages blandt Soldaterne, men om de snege sig ind i Krigsstanden, da skulde de vandre tilbage i Trældom (b): saa stødtes de bort fra Borgerligheden og Staten, hvor meget den trengte til gode, indfødde Krigere, saa torde den dog ikke ophæve den gamle haarde Indretning; hvorledes ellers de Rommerske Frigivne ey kunde gielde som Vidner: ey giøre Testamenter: ey drage hvor de vilde: ey vælge sig Handtering, det forbigaaer jeg at tale om, og holder mig ved Sæderne blandt vore Fædre. Hos dem galdt det, at Thyrmfels Manden, det er den Frigivne, stod under hans Patron, saavel i Riøbstæd, som paa Landet (c): han maatte ey fare af Fylket uden Patronens Samtykke (d): han mistede Frihed, om han handlede fiendtliggen imod hans fordums Herre (e): endog den Frigivnes Søn mistede Frihed, og maatte betale Løsning, om han var Vidne mod Herren (f); Den første Frigivelse havde altsaa liden Kraft, men der maatte skee som en igientagen Handling, hvorved den Frigivne kjøbte Bancere fra sig (g); Vel var det Bancere, at han ey maatte giøre høyere Riøb end for Sædekorn til 6 Ore, da Herren kunde til intet giøre alle de andre Riøb (h): Den Frigivne kunde ey selv søge Sag (i): Saa længe han ey havde givet sit Frelse-Øll, og indtil han havde faaet Trygdøm paa sin Frihed, arvede Herren ham; men og, om han geraadede i Armod, da maatte Herren forsørge hannem (k), hvoraf det sees, i hvilken Undergivenhed han var, og hvorledes han ey ansaaes

U u 2

som

(a) Cod. Theodor. Lib. IV. Tit. XI. leg. 1. Lib. II. Tit. XXII. leg. 1. Lib. IX. Tit. VI. leg. 4. Potter Archæolog. I. pag. 141. Van Loon de Manumiss. Lib. II. cap. 6.

(b) Cod. Theodor. Lib. IV. Tit. XI. leg. 3.

(c) Hiærke Rett Kap. 39.

(d) Hag. Adelsf. Gublet. Lov Frigtv. Dalk. Kap. 2.

(e) Der Kap. 1.

(f) Sammestæd.

(g) Frostetings Lov II. Kap. 14.

(h) Der 13. Kap. 23.

(i) Hag. Hag. Frostetings Lov Lib. III. cap. 3.

(k) Ibid.

som Statens Mand. Var han end blevet aldeles frie, saa dog naar Siette Mand ey var til Arv, da arvede Herren (a). Men hvad kan være kraeftigere til at vise, hvor ringe de Frigivne vare, og hvad kan tillige give sørgeligere Begreb om hine gamle Tider, end det Lovene hyde om Frigivnes Børn, hvilke Forældrene efterlode uden Middell til Ophold? de bleve Gravgangs-Mænd: det er at man grov en Grav satte Børnene deri, og lod dem døe; dog at Patronen tog det længstlevende og opfødde samme (b)? at han fik det længstlevende, derved var vel Hensigten, at han skulde have det stærkeste, og det der var tjenligst til Trælleverk; Her tænke man, om man ey vil sige det, hvad Lovtalerne ere over de Gamles Sæder og Bedtegeter, naar de Lovtaler viise alt som skiont og hæderligt. Giftede den Frigivne sig, da vare de $\frac{2}{3}$ af Børnene Herrens Eyendomm (c), og hvor megen anden baade Spot og Tvingssel laae ikke paa disse Mennesker! I det egentlige Dannemark vare deres Kaar de samme; havde de ey været ufrie efter den saa kaldede Frigivelse, da kunde det ey siges af Knud den helliges Levnetsbeskrivere, at denne Konge gav fuldkommen Frihed (*libertati publicæ adjudicavit*) til dem, hvilke ved erhverved Eyendomm vare blevne frie (*servi manumissi & proprii sudoris labore, pretio acquisito redempti*) (d). Hvilken kiendelig Liighed imellem denne de Frigivnes Tilstand, og det fuldkomme Livegenskab! Men og, hvilken let Dvergang fra det eene til det andet, uden at støde an, enten paa Religions-Ideerne, saaledes som man da havde dem, eller paa de giældende borgerlige Love. Det gik da her, som andensteds, at Frigivelseserne vare ufuldkomme, og at Herrerne kunde betinge sig, hvad de vilde ved smaa Jordlodders Dverdragelse: saaledes havde det været under Carolingerne, og som jeg allerede ovenfor har sagt, er dette Marsagen til den store Forstiellighed i Jordbrugernes borgerlige Tilstand hos Gamle og seenerer Franker. Livegenskabet hos dem,

som

(a) Loc. cit.

(b) Hag. Abalf. Gublet. Lov. Frigiv. Balf. Kap. 7.

(c) Frostet. Lov Lib. III. cap. 3.

(d) Ælnoth. vita Canuti St.

soft hos os, var den fremgaaende gamle Sædvane: Det var Frigivne, hvilke Erling satte paa øde Steder og opryddede Marker (a); men det, at de vare hans frigivne, det medførte, at han havde Hauldsrett over dem, eller at han blev Odelsmanden for de Grundstykker paa hvilke de boede; her vil jeg da i Forveien gjøre den Anmærkning, hvilken siden videre skal blive udført, at, nemlig, naar vi forestille os de Frigivnes Vilkaar, saadanne, som de ere blevne viiste at have været efter Lovene, og naar vi tillige forestille os disse Frigivne Slegter, som beboende en andens Jordenom, da have vi Livegenstabs og Bordenstilstanden for Nyne: vi have den eene Mand i Staten, hvilken er et Antal Slegters Herre: Men da ere vi nær ved Ideen om Lehnstidernes Bestaenhed, og ved Ideen om Folke-Usfrihed. Denne Punkt er saa vigtig for mig i Forbindelse med min Hensigt her i den heele Afhandling, og dens rette Forstaaelse kan hielpe saa meget til at oplyse mine Setninger; derfor opholder jeg mig endnu lidet ved at tale om de Frigivnes Kaar, og deres Stilling i det store borgerlige Selskab: Man overse, hvad de Rommerste Love indeholde om Coloni originarii, og de mange andre meer eller mindre bundne Jordbrugere (b): Man raadfore sig med de Frankiske Kongers Capitularer: disse byde at ingen Frigiven maae være Vidne mod den Frie (ingenuus) (c): end ikke deres Børn i tredie Leed maatte være det (d): Naar man saaledes har ret Idee om disse Frigivnes Tilstand (e), da forstaaer man hvad Tacit siger om de Tyske, at deres Frigivne en vare meget over virkelige Trælle (f). Ligesaa forstaaer man hvorledes i de senere Tider Ordene, Livegne og Trælle, i vores Sprog, ligesom Ordene homines proprii og servi ere blevne eensbetyden-

U u 3

de

(a) Snorro pag. 364.

(b) Cod. Theodos. Lib. V. Tit. IX. leg. 1. 2. Tit. X. leg. 1. Lib. XI. Tit. 1. leg. 14. Lib. XIII. Tit. X. 1. 3. Justinian. Novell. 162. cap. 1. 2. Novell. Valentin. 9.

(c) Apud Baluz. I. col. 154. cap. A. 744.

(d) Cap. Bened. Lev. Lib. VI. cap. 159.

(e) Conf. Heinecc. Antiqu. Lib. II. cap. XI. §. 15.

Hackenberg. Germ. Med. p. 38.

(f) Mor. Germ. cap. 25.

de (a); derfor siger den Siellandske Kirkerett af A. 1170 at Træl straffes kun paa Huden for Helligdags-Brøde (b). I Otto I Brev, Kirkerne i Slesvig, Ribe og Aarhus til Gavn, nevnes baade servi & coloni; Ligesaa i det for Odense Kirke (c); og om end disse Breve maaskee ere opdigtede i seener Tider, saa viise dog Ordene, hvilke bruges, hvordanne Sæderne have været; Saa er det da ey synderligt, at i Abfalons Testamente tales om Qvinder, hvilke skulde frigives; ey heller er det synderligt, at i Jydske Lov nevnes Leyedreng og Træl, som de der ey maatte sendes i Kri-gen (d), ligesom i Siellandske Lov tales om anøtige Hion, og uær-lige Trælle (e). Men hvad vidner stærkere om den vedvarende Ringeaagtelse for Mennisket, end det, at Magnus Ladelaas gav Lapplænderne som Livegne til hvo der vilde betvinge dem? Dette paatogte Birkekarlene sig, og de havde saaledes undertrykt Folket ved Bestbotn, at Gustav I. skriver til dem: I Birkekarle der have Magt og byde over Lapplænderne (f). Men det var da og kommen saa vidt i de Tider, at Livegen folgtes for en Mark lodig (g).

Have Trællene været mange i Tallet her i Norden: have de været af adskillig Slags? hos vore Fædre var ey Overdaadighed, og derfor har de huuslige Trælles Antal været mindre end hos de Folk, hvor Rigdom og Drkesløshed, og kiølent Levnet fandt Sted: dette bliver klart, naar man enten har Begreb om det Levnet i de østlige Harams; eller naar man kiender det fordervede Roms Sæ-der, og da veed, hvor mange Klasser de huuslige Trælle vare ind-delede udi, og hvor mange slags Forretninger den stolte og kiøle- Yppighed

(a) Bruno de bello Sax. apud Freher I. pag. 108. Conf. Heinecc. Antiqv. Lib. VI. cap. V. §. 25. Houard. Loix ancien. II. pag. 138. Du Cange Glossar. voc. Servi homines proprii.

(b) III Bog II Kap.

(c) Pontoppid. Annal. I. pag. 76. 83.

(d) III Bog 2 Kap. Siellandske Lov. V Bog 12 Kap.

(e) V Bog 9. 10 Kap.

(f) Dalin l. c. II. cap. 8. §. II. Tom. III. cap. 6. §. 16.

(g) Ibid. cap. 8. §. 24.

Uppighed havde udfundet for dennem: saaat de, for ey at anføre meere, nu vare bestemte eene til at bortdrive Fluer fra Herren, nu til at staae med svag Lenke paa ved Huusdørren som Bogtere (a), men alt saadant maatte falde bort, hvor der var mindre Rigdom, og tarvelige Sæder. Hos vore Fædre gav Landet ey rige Høster, følgelig krævedes en større Udstrækning af Land, for at skaffe det samme Maal af Korn som i andet frugtbarere Land: Arbejderne bleve da meere adspredte: Gierningen foresaldt paa mange Steder, og langt fra den plet, hvor den store Jordejere boede; alle disse Beskaffenheder gjorde det passeligst, at man udloddede Jorderne til sine Undergivne, og loed hver yde Skat eller Landsskyld af sin Lod; Disse Ideer stemme overeens med Tingenes Natur, som den har været i de ældre Tider, og de kunne lede os til de opgivne Spørgsmaals Besvarelse, som og til klart Begreb om Trællesnes Underholdnings-Maade. Endnu er eet, hvorpaa bør mærkes, for at kunne giette nogenlunde rettelig om de Ufries Tal og Bilskaar i hine gamle Dage; dette nemlig, at hvor Agerdyrkingen har været ældst, og Menneskene meest stille siddende, der har Jorden været højest i Værd: der have Slegterne, hver med sin Jorddeel været mange: det er med andre Ord, at der have de fleeste smaa Odels-eyendomme været; og ligesaa meest Bonde eller Almue Frihed; Jeg vil og sige, at der har været mindst øde Jord, hvilket Regent kunde bortgive, eller hvilket en mægtig Mand kunde indtage: Efter dette begriber jeg, hvi Tilstanden har været anden i det indre Norge, og i det landfaste Jylland, end i Sielland og de andre smaa Der, ja og anderledes inde i Landet, end ved Søekysterne; meer Jordejendom det eene Sted end det andet: flere Odelsbønder: meere Hold ved sin Eyendom: meere Moed og meere Frihed. Endeligen have Fyrsterne havt mindre øde Land at bortforlehne, ligesom Klostermænd og Prelater have fundet mindre Udstrækning af Land at tilegne sig. Men dette ikke kan hielpes til at begribe, hvorfor Norge og Jylland udmerke sig, vor heele Historie igiennem ved

Bonde-

(a) Conf. Pignor. de Servis. pag. 449. & passim.

Bonde-Friehed, og Bonde-Moed; Dette Phenomen er lysteligt for Friheds- og for Menneske-Bennen, og hvor rimeligt er det, at man begierligen griber hvad der kan tiene til at vise dets Virkelighed! jeg meener at have ledt Læseren paa Spoer dertil, men meere har jeg og ikke fundet; en heller kan jeg meere i Henseende til det, at den agerdyrkende Almue i Sieland, Lolland, Falster og Møen have været under den i hine Lande i Rang og virkelig Bærdighed (a); samt og det at den snarere og almindeligere er bleven belagt med Ufrihed. Et lige Phenomen have Tysklands Skribentere fundet i deres egen Historie; de have bemærket, at Livegenskabet har været langt strengere og almindeligere ved Søekysterne, end i det indre faste Land (b), hvilket just er Tilfældet hos os, og passer aldeles med min fremsatte Meening om Forholdet imellem Ufriheden og Agerdyrkningens Velde. Dog hvorledes det end kan synes at have været i en Deel af Staten frem for i den anden, saa bør det dog stedse have i Erindring, at almindelig Folkefriehed en var i Norge, en i Sverrig, en i Tylland dette egentlige Danne-mark; der var Trældom og Livegenskab, og alt det Stillsads, hvorved man siden opførte Lehnsaristokratiet.

Alt Trællene have været mange, og at hver Jordevere har havt sine, eller med andre Ord, at alle Huusvænnene have baaret Trældoms Naget, det synes mig, lyser frem af Bøndernes Klage mod Hagen Adelssteen, da han vilde indføre Christendom (c); det Tab, at Trællene en skulde arbejde om Søndagen, syntes dem saare tynget, og blev en Hovedaarsag til deres Moedstand; men Tabets Stoerhed maatte staae i Forhold med Trællenes Mængde. Historien siger os, at en Thorolf gjorde Giestebud for Harald Haarfager i en Lade, hvilken kunde rumme 800 Mennesker (d): deraf kan man vel slutte sig til Agerdyrkningens Udvidelse, men man kan og slutte til

(a) Roefods Lov Hist. II. pag. 420. Holberg Dannem. Beskriv. pag. 311. Stephan. Hist. Christ. III. Lib. I. Hertsholm Parerg. Tit. IV. Helvader. Encolpod p. 291.
 (b) Conring. German. Antiqua Lib. I. cap. 75. Hertius de hom. propr. Sect. II. §. 2.
 (c) Snorro. Hagen Adalst.
 (d) Schønning Norges Hist. II. pag. 129.

til de Tienendes store Antal; dog hvo vilde meene, at alt Arbeidet er skeet ved Huustrælle? altid maage man komme til Ideen om Tacits Trælle, som de vare hos Germanerne (a): den Indretning passede med Landets physikaliske Beskaffenhed: med det krigeriske Levnet: og med den Uvirkosomhed, hvilken visseligen fandtes hos de Nordiske, ligesom Tacit i hans for os usfatteerlige Bog siger, at den fandtes hos Germanerne: de hadede alt Huusarbeide, slummede Dagen hen, og vare uvirkosomme til alt, uden til Krigsfager: og saa stode Huusarbeidet ved Qvinderne og de Gamle (b): hvo er den der har overseet vore Fædres Sæder, og søgt at giøre sig Begreb om deres Charakter, men saa ikke kiender dem i dette Male-rie? Jeg for min Deel finder megen Stighed, og jeg begriber ved dettes Hielp, hvorledes de mange Bønder kunde samles ved Tingene, og hvor de kunde være reede, naar Baynes Jlden blussede, for da flux med Glæde at begive sig paa Toget.

Frieheden mistedes paa adskillige Maader: det almindelige var, at Trællenes Børn bleve fødte til Slaget, og saaledes vedligeholdtes Stammen: andre gave sig godvillig i Trældom for at blive underholdne, og disse kaldtes Glæstræl; men de agtedes og for de ringeste blandt alle (c). Giældnere bleve Trælle, og maatte da af-tiene Gielden (d): At de i Krigen fangne bleve det, derom kan ey tvivles efter Historiens de mange Vidnesbyrd: og naar Tacit siger at Skibbrudne bleve det hos de Tyske, da ledes man let til at troe, at det har været ligesaa hos vore Fædre (e). Friegiven Qvinde, naar hun loed sig beligge af Træl, da mistede hun og hendes Barn Friehed

- (a) Mor. Germ. cap. 25. suam quisque (servus) sedem, suos penates regit. Frumenti modum Dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit, & servus haftenus parat.
- (b) Ibid. cap. 15. quoties bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis, senibusque, & infirmissimo cuique ex familia, ipsi habent.
- (c) Uplands Lov 3. §. 5. Conf. Wilde hist. pragm. pag. 73.
- (d) Gudsletings Lov Kap. 15.
- (e) Mor. Germ.

Friehed og blev Patronens (a); men hvad den Forskiel imellem Trællene angaaer, hvilken Lovene tale om, at tvende vare beste Trælle og kaldtes Thion og Bryte: tvende beste Trællinder, og kaldtes Seta og Deigia, da sigtes ey derved til at antyde forskiellige Vilkaar, hvori den eene kunde være fremfor den anden, kun deres Værd giøres forskiellig, og de Bøder hvilke Herren havde at fordre naar de dræbtes, belagdes, eller forvrettedes (b).

Der var eet, hvilket kom Trællen meget til gode: det nemlig, at de havde deres Orke, (peculium) eller Eyendeel af hvad de kunde vinde ved Arbeide (c); det beholdt han, om han end solgtes (d): derfor kunde Træl give Trællinde Munde, eller Medgift, naar han ægte de hende (e), og ligesaa kunde derved faaes Leylighed til Frigivelsse, efterdi Trællen havde det, hvormed han kunde løse sig. Hvorledes dette var en Folge deraf, at Trællene meest brugtes til Agerdyrkning, sigt har jeg allerede oplyst i det foregaaende, og derfor tales her ikke meere om Sagen; imidlertid indseer enhver, at uagtet Trællene nød den Fordeel, saa vare de dog paa mange Maader aldeles overgivne Herrerne i Bold, og de nød saa liden Beskyttelse af Lovene, at hver Uretfærdighed har kundet begaaes imod dem.

Hidtil er egentligen bleven handlet om de Ufrie, og det andet meget vigtige staaer nu tilbage: det nemlig at vise, hvo de i Staten værende frie Mennisker vare, samt at bestemme disse forskiellige borgerlige Vilkaar: Her møder mig sandelig Mørke og Tvivlraadighed, og jeg veed, hvor umueligt det vil vorde mig, at skaffe alt oplyst. Dog, mine Tvivl, og mine Spørsmaal, og hvor lidet det bliver, hvilket jeg kan fremlegge, saa kan det være nyttigt, og opvække andre til at forske, og at skaffe Lys udbredt over den Materie, der er os lige saa vigtig, som den formedelst Banskkeligheden
ved

(a) Hagen Adalst. Gubletings Lov. Manhelg. Balk. Kap. 48.

(b) Hagen Adalst. Gublet. Lov l. c. Conf. Heinecc. Antiquit. Lib. II. cap. 9. S. 34.

(c) Gubletings Lov Frigiuv. Balk. cap. 1.

(d) Ibid.

(e) Ibid. cap. 8.

ved at afhandle den, hidtil laae hen fast uigienmemgransket. Jeg kan ikke skaffe meget, og det siger jeg forud, paa det jeg maae blive dømt med mild Eftergivenhed, ey allene af Læserne i Almindelighed, men og af dette høyhæderlige Selskab, til hvilket jeg overgiver min Afhandling. Ja jeg kunde vel være frygtfom ved at staae her for Mand og Dominere i dette Selskab, hvilke have giennemvandrede alle vore Aarbøger, de haandskrevne med de trykte: hvilke have overseet og giennemgrublet de historiske Tvivl og Mørkheder, og naar jeg da har saa lidet at sige, som jeg virkelig har, hvad da? da vil jeg, som sagt er, bede om Eftergivenhed, og haabe at Mørket, hvilket ligger over Sagen, og at Banskeligheden ved at behandle den geraader mig til Undskyldning; jeg tør end haabe meere, det nemlig at jeg faaer Biesald, derfor at jeg tog fat paa den vigtige Sag, og derved maa skee faar opvakt andre, hvilke kunne gaae mig langt forud. Dermed begiver jeg mig til Sagen, og da foresfalder først Spørsmaalet, hvo de frie Mennisker vare i Staten? Saro siger, at efter Frodes Love, blev Trællen frie, og Bonden adlet, og den frie Mand blev Hovding naar han holdt sig tapperlig i Krigen (a). Men hvo vil herefter giøre sig Begreb om Menniskenes borgerlige Tilstand i Frodes Dage? og hvo kan være bekiendt at tvivle om, at Saro i dette Stykke, som i de mange andre, har overført sin Tids Sæder i hine Tider, og derved malet aldeles falskeligen. Snorro er en anden Mand, hvad de gamle Tider angaaer, og hvor sikrere er det at raadføre sig med ham, samt ellers at holde sig til Lovene og til andre Kroniker. De, der fornemmeligen omtales i Historien, som forestillende hele Folket, ere Haulds eller Odelsmænd og Bønder, og disse Benevnelser medføre en bestemt Idee om særskilt borgerlig Tilstand, men derfor have vi ey Ret til at forestille os disse, som de eeneste frie Mennisker i Staten; saa at tænke, det kunde lede til megen Bildfarelse, og jeg skal vel i det følgende kuldkaaste Meningen. Ligesaa leder det til Bildfarelse, naar vi, som det ofte skeer, finde Benevnelser, unegtli-

Ær 2

gen

(a) Qui ex popularibus primipilum anteiret in acie, ex servo liber: ex agresti illustris; at si ingenuus erat satrapa creabatur.

gen henhørende til seenerer Tider, og vi dog overføre dem i de ældre; saaledes skeer det med Ordene Indebonde, Tienere, Ufrie, Børdnede, og saa fremdeles; jeg for min Deel henfører disse til seenerer Tider, og jeg finder at hvor der tales om Ufrie, Børdnede og om Tienere, der tales og om Riddere, Ridderskab, Bøbnere, Adelskab (a); altsaa have vi da Tiderne for os, i hvilke Lehnjurisdiktionen var indført; hvad Rødesvennene angaaer, da er det klart, at derved, ligesom ved Dene betydes et vist Embede i Bondens Gaard, men ey en borgerlig Tilstands Naade. Hvo vare Haulds-mændene, og hvori bestod deres Haulds-Rett? dette Spørgsmaal er meget vigtigt, og kunde vi kun tilfulde faae det oplyst, da skulde deraf sees om een frie Mand i Staten kan have havt anden frie Mand til Undersaat, og være bleven baade hans Dommere og Herre, fordi hin var hans Basal; dette sidste troer jeg ikke, og jeg vil forklare hvad jeg tenker. Man har sagt, at Hauldsmands Navnet medførte større Ypperlighed, end det at være Ddelsmand (b): Hal-lad, Ragnvald Møre Jarls Sen, afflod sit Jarldom over Orken-ørerne, og lod sig give Haulds-Ret (c): dette er for mig vanskeligt at forstaae, thi Jarldømmet var saa vigtigt, at der maatte meget til at giengielde samme. Ordet Hauld er saare gammelt, men ved at giennemgaae de mange forskjellige Tider, har det faaet Bemærkelse, eftersom Tiderne det medførte: nu settes Hauldsmand efter Herfer og Lehnsmand som i Ordbogen ved Edda (d): anden Sted settes de over de Hersbaarne (e), og saaledes føres vi til Uvisshed. Jeg forestiller mig, at Hauldsmandene, eller de virkelige Ddels-mænd i de ældste Tider, have været aldeles frie for at svare Skat-ter; deraf maatte følge, at Hauldsmanden tog selv alt hvad der ydedes af hans Ddelsjord, og at den der beboede samme, om han end ikke mistede sin Frihed ved at være den andens Basal, dog udredede

(a) Olufs Haandfestning hos Hvitfeldt og andre.

(b) Wilde hist. pragmat. cap. 3. sect. 1. §. 2. Conf. Torfæi Orcad Lib. 1. cap. 6.

(c) Snorro Harald Haarvag. Kap. 27.

(d) Art. Nogle Kongers Navne.

(e) Oda Hyndlu Liob.

indredede Skat, men ey til Kongen: her ere mine Grunde: Harald Haarfager lagde al Odelen under sig, hvor han kom frem: dette forklarer Historiefriveren selv saaledes, at Harald loed sig betale Landskyld (a); altsaa havde man ingen betalt til da, og derfor bleve Odelsmændene saa misfornoyede. Hagen Adelssteen gav dem Odelen igien, men det forklares og derved at de bleve hans Mænd (b): det er, at de bleve forbundne til Leding, Krigshielp og anden Lehnstieneste. Hvo kan tænke, at de modige Norske det hele Rige over skulde have ladet sig drive fra deres Eghed, eller at de skulde paataget sig Livegenskabs-Plag? der er ikke eet Ord i Historien, hvilket kan give Lejlighed til denne ligesaa forhaanende som falske Tanke; men at den seyerrige Harald, da han vilde indrette sit Hof: da han vilde lede smaa Kongerne til at blive hans Jarler, at han da krævede Skat; hvor han ey før havde faaet den, det lader sig let begribe; derimod, naar Hagen vil vinde Folket, da lader han sig noye med Krigstieneste. Ved hielp af dette forstaaer jeg, hvorledes Hallad kunde villigen nedlegge Jarldømmet, hvilket var et Embede, og derimod lade sig noye med Hauldsretten over Drken-serne, naar han derved fik Ret til at oppebære alt hvad der ydedes af Beboerne: ligesaa forstaaer jeg, hvorledes Haralds Jarler kunde faae Indkomst langt høyere, end smaa Kongerne før havde havt: I øvrigt er det ikke imod Historien, eller de gamle Tiders Sæder, at mange Jordenere vare aldeles frie for at yde Skat: I VIII Sænkulo kunde hver Bonde i Sverrig blive det, imod at svare Hielp til Krig (c), og derfra kommer Benevnelsen Frelsesmand. At det har været ligedan hos Frankerne, derom Hayes mange Bevis (d): det blev Fredegoedes Ulykke, at hun vilde paalegge dem Skat (e): ligesaa bleve Mummolus og Parthemius derved vanhældige, og den sidste stenede man ihjel efter Childeberts Død (f): Capitula-

(a) Snorro Harald Haarf. Kap. 6.

(b) Ibid. Hagen Adelft. Kap. 1.

(c) Dalin Hist. I. pag. 336. Conf. Uplands Lov Kongs-Balk Kap. 11.

(d) Procop. Hist. Goth. II. pag. 30.

(e) Gregor. Turon. Lib. VII. cap. 15.

(f) Ibid.

rerne viise paa adskillige Steder, at denne Friehed endog sildigen blev nydt (a): det er upaatvibseligt, at de egentlige Saliske Jorder vare aldeles Skattefrie (b), ligesom de virkelige Allodia det vare (c), hvilket sidste er vel værd at legge merke til, da her er den Liighed imellem disse Allodia, og vore Fædres Odelsenendomme. Hvad jeg her har anført om andre Folk, det sigter alleene til at vise Sædvanens Almindelighed, og dernæst til at bane Vejen for den mig vigtige Sætning, at een kunde eje Jord, og ene meget Jord, af hvilket en Regenten eller Staten, men Eieren, Haulds- eller Odelsmanden, Bonden, Adelbonden nød Skatten og Afgiften; den Sætning er det, ved hvilken jeg i det følgende besynderligen forklarer Lehnssædernes Fremgang.

Det kan let skee i denne Henseende, som i andre, at man blander seener og ældre Tiders Sæder, og ligesaa at man overfører Frankers og andre Folkes Lehnssæder i Lande, hvor de ikke have fundet Sted: Jeg maae anføre nogle hidhenhørende Tilfælde i hvilke det, hvorimod jeg nys advarede, skeer: Man kan tænke, at alle Jordenes vare frie for at betale Skatter; ligesaa kan man tænke, at ingen frie Mennesker vare i Staten uden de hvilke eiede Jorderne: til at tænke hiint forledes man ved at forestille sig den Tiid, da Kongerne havde forloret deres og Statens Rettigheder, og de store Jordenes da havde tilegnet sig alt Regal: til den anden vrang Mening kommer man ligeledes ved at tænke paa disse Lehnssaristokraties Tider, da Baroner, Adels, store Jordenes vare de eene raadende i Staten; eller man falder i Bildfarelsen, ved at hefte sig til den af mange antagne Idee, at Frankerne, da de indtog Gallien, belagde alle i Landet med Ufriehed, og at de allene vare Franke, eller Frie. Jeg maae vise hvad der i begge disse omtalte Tilfælde fandt Sted blandt vore Fædre. At ikke alle Jorder vare Skattefrie, det har jeg allerede tildeels beviist; der var Giesferiet og Bønderne ved Kettergangen, hvilke tvende Deele udgjorde en Hoved-
Jndtegt;

(a) Ibid. cap. 805. 807. 818.

(b) Eccard. ad Leg. Salic. pag. 127.

(c) Bouquet. Droit. public. I. pag. 33.

Indtegt; men at der og have været andre *Wdelses-Maader*, derom kan en være *Tvivil*, thi *Historien* taler saa ideligen om *Kongernes* og *Jarlernes* *Reiser*, for at indsamle *Skatter*. *Harald Haarfa-gers* *Indretning*, ved hvilken hans *Jarler* fik den megen *Indtegt* bør her have i *Erindring*, og da henfalder al *Tvivil*; *Setter* man der da have været aldeles *frie* *Jordeyere*, saa vare der og *Skattebønder*, hvilke vi finde anførte som udgjørende en *besynderlig* *Classe*: Men om end *Skatter* og *Byrde* laae paa disse *Skattebønder*, saa eyede de dog deres *Jorder*, skiont med mindre *Herlighed* end *Wdels-* eller *Hauldsmaændene* (a): Dette leder os til *Ideen* om de hvilke vare *Basaller* af andre, men dog *Kongernes* *Undersaatter*, og ved denne *Idee* bør holdes *hardt*, paa det man ikke skal gjøre eet af de *ældre* *Tider* og de, da *Wristokratiet* fik *Magt*. *Upaatviveligen* have der været de, hvilke i de *ældre* *Tider* havde *Jorddeele* af andre, og af disse *Jorddeele* maatte betale dem *Jordskyld*; *Saadanne* have *Bryderne* været, hvilke sadde til deels med *Bonden* (b) og hvilke stedsse vare, og maatte være; men disse *Bryder* eller *Forpagtere* have derfor en ladet af at være *Undersaatter*; det er, at de en ere *blevne* *Livegne*, *Wrdnede* eller *homines proprii*; dette samme gielder om de *seener* *Landboe* *Bønder* hvilke vare *Hosbønder* i deres *Huus*; thi det at de en kunde være *Wvninge*, det var en *følge* af *Ufrihed*, men kun deraf, at de en havde *Jord* nok for deraf at *udrede* *Bøderne*, ifald de svore *falskeligen* (c). Under de *Frankiske* *Konger* var det ligesaa i *Gallien*, og der skede det først under den anden *Kongestamme*, i *Lehnsanarkies* *Tiden*, at *Jordeyerne* gjorde deres *Basaller* til deres *Undersaatter* (d). *Hvo* vil troe at de paa *Wrfen-berne* gjorde sig til *Einars* *Jarls* *Livegne*, eller at de *affstode* fra at være *Kongens* *Undersaatter*, fordi han *udlagde* den *Rest* af *Skat-ter*, hvilken de havde *paadraget* sig, og de *derimod* gave ham *Wdels-*retten

(a) *Wilde* l. c.(b) *Sydste Lov* Lib. II. cap. 67-71. *Siellandske Lov* Lib. V. cap. 13. *Danske Magazin* IV. pag. 224. *Friderich I.* *Forordning* af 1523.(c) *Koeføds Lov* *Hist.* I. pag. 513.(d) *Gourcy.* sur la *Quest.* quel fut *Petat.* pag. 227.

retten (a). Dette lader sig ikke tænke, og hvad jeg her har sagt, det sigter til at lede fra den Mening, at ingen uden de virkelige Odelsbønder skulde været frie Mennesker; Saadan Indretning, og saadant almindeligt Friheds Tab horer til de senere Tider, da hierarkisk Geistlighed, og aristokratisk Adel fik Jurisdiktionen over deres Vasaller, og derved gjorde dem til deres Undersaatter, i steden for at være Kongens. Dette er Tingenes naturlige Fremgang, og ved saaledes at tænke, bliver det fatteligt, hvorledes den Mængde af frie Mennesker kunde være paa Moderne; som og hvorledes der i Historien kan tales om Bønder og menige Almue; endelig, hvorledes det endog i Margrethes Hyldings-Brev kan hede, at Bønder og Boekarle vare med at hylde hende (b). Ligesaa i Ole V. Brev, at Bønder og Boekarle paa hvis Gods de boede, 3: hvis Vasaller de vare, kunde fare frit hvor de vilde, imod at de opfagde Godset efter Landsloven og gjorde Guldt (c). Hvad jeg her siger, det strider ikke mod hvad jeg ellers har sagt, at der var Ufrihed nok iblandt de gamle Nordiske, og at de altid havde det for Dyne, og loed det gielde som Lov og Sædvane, hvilket ledte til det paafølgende Lehusaristokrati; Trællene og Indebønderne vare stedse; og disse sidste have uden Tvivl været ufrelses Mænd; Det kan være ligegyldigt, hvad enten man udleder Ordet fra Jutte 3: Trældom og Tjeneste (d), eller fra at være inde, da de tjenede i Huset og vare som huuslige Tjenere (e), hvorfor man og har meent, at Ordet Børdned i det XIII Sekulo er bleven antaget i steden for Indebonde, hvilket sidste til da medførte Ideen om megen Ufrihed (f). Jeg forbigaaer her at tale om Oprindelsen til Ordet Børdned, og om dets adskillige Bemærkninger, thi hvad kunde jeg andet, end blot igientage, hvad derom er sagt af vor Lovhistories berømmelige Forfattere

(a) Snorro Harald Haarvag.

(b) Svittfeld.

(c) Ibid.

(d) Skaanske Lov Lib. XVII. cap. 2.

(e) Spelman. Archæolog. Koesod Lov Hist. I. pag. 425.

(f) Hertsholm. parerg. pag. 99.

fattere (a): ligesaa gjør jeg i Henseende til adskillige andre middelalderens Ord, hvilke synes at medføre Skatteringer af meere eller mindre Frihed; disse forskjellige Vilkaar høre meest til den senere Middelalders Tid, da Lehnsaristokratiet gik mægtelig frem, og paa mange Maader fik fortrent Folke-Friheden; derimod er det mig nok, her at igientage den forhen giordte Anmærkning, at som Friegivelsen var sjelden fuldkommen, og som man paa mange Maader maatte lokke de Friesødte til at begive sig ind under Herremænds Magt, saa er det skeet, at man blandt vore Fædre, som paa andre Steder har faaet de mange slags Contrakter mellem de der eyede Jorderne og de der fæstede dem; men og derved de mange slags Jorddyrkere, af hvilke hver havde sine forskjellige Vilkaar (b).

Alf det foregaaende sees, hvo de rette Bønder eller Edelsmænd vare; dernæst at Vasallerne eller Jordsæsterne bleve ved at være frie Mænd og Kongernes Undersaatter; Ved hielp af disse Ideer kunne vi forklare de gamle Sæder, og vi faae tillige ret Begreb om de Tiders Regieringsform, saaledes at ingen Aristokrati fandt Sted ved den, men et ved Demokratiets formildet Monarkie; naar dette fandt Sted, og naar alle de der mødte ved Tingene, eller Folkemoderne, udgjorde kun een Orden, da kunde der ingen arvelig Adel være, hverken territorial eller personlig saaledes, som den siden fandt Sted, og da medførte megen Indskydelse i Statens Bestyrelse, megen Gyldighed paa Folkemoderne, og højere borgerlige Rettigheder. Disse Ideer om virkeligt Demokrati, og at en arvelig Adels har været, de hænge i hinanden, og kunde ikke adskilles; men derfor fremsætter jeg dem og foreenede. Torgny den Uplandske Laugmands Ord til Ragnvald Jarl kan være her som rigtig og noksom indeholdende Text: det var paa Folkemødet: det var som Mand hvilken holdtes høyt i Ære: som den viseste, som den baade hos Konge og Folk meest giældende Mand; det var som saadan at han

(a) I. pag. 126.

(b) Conf. Bohmer. ad Pandect. de statu hom. propr. §. II. Hufan. de hom. propr. Hottomann. Franco Gallia.

han opstaaer og siger modigen, at det at være Jarl ey var hæderligere end at være Bonde, og frit at torde sige sin Mening, om den end var tilstødeværende Konge imod (a). Saa taledede Torgny, der selv var Laugmand, og havde det Embedes Værdighed, hvilket fra de ældste Tider af var saare ypperligt (b). Men hvo var Bonde? Det vare alle de, hvilke eyedede Jord; Aluden Bemærkelse havde ey Ordet, og dette lyser klart frem overalt i vor Historie, ligesom det er bleven antaget af berømmelige Skribentere (c). Derfor er det ey blot oratorisk Udtryk, naar i Taler til nu regierende Sverrigs Konge paa hans Eriks-Reise er bleven sagt, at hvis man fordim taledede om at tage en Bonde ved Morasteen til Konge, da dette at være opfyldt paa ham, efterdi han regner sig det til en Ære at være født Bonde af sit Fædreneland. Vore gamle Sæder og Love og Sprog have intet Ord, hvormed hæderligere Borger-Tilstand betegnes, end det at være Bonde, men det skulde ofte siges, og siges igien af vore Skribentere, paa det man og dermed maatte trenge ind paa den haarde vancærende Idee, vi giøre os om Algerdyrkere; hvo der philosophisk har giennemtænkt, hvad Virkning Sprogene kunne have paa Meninger, han vil ey antage dette her sagte, som Drøm og tomme Ord. Men om han det giør, nu saa er det ilde for ham, at han tænker saa svageligen, og at han ey lystes ved at see smaa Kræfter synttende under Almue, Bonde, Folkeværdighed, naar andre Kræfter og de som meget sterkere virke i en modsat Direktion.

Hvad man tænkte om det at kaldes Bonde: og hvad Bonde var, det sige Loven og Kronikerne os, og de maae være Bidne. Valgtes Konge, da skulde hver Bonde være med, og kom han ikke, da maatte han bøde efter som Hirdskraaen udtryffeligen melder: der sees det, at ingen læg Mand galdt over den anden, men de 12 Mænd af hvert Biskopsdom; og af hver Syssel afgiorde Sagen
under

(a) Snorro.

(b) Dalin Hist. I. pag. 165. Snorro Oluf hell. Conf. Wilde hist. pragmat. Cap. 3. Sect. I. §. 12.

(c) Gram om Ordet Herremænd. Førde Self. Skrift.

under Erkebispens Bestyrelse (a). Ved Moderne siige Folkets Re-
 presentanter: vi vilte (b): og det viser klarligen, at ingen Orden
 var, hvilken kunde overstemme Bønderne; Vel lyder den Frieheds-
 Tone sterkere, som det synes, i den Norske Historie, end i vores
 Danske, men det faldt og ikke i vor Lod, at have en Snorro; imod
 ham have vi en Saro, der hengte ved Absolon og Absolons Anlæg;
 men denne Prelat, saa ypperlig og hæderlig han ellers var, og saa
 meget han gavnede i sin Tid, saa falder den Brode dog paa ham,
 at hans Anlæg ey vare til at bestyrke Folkefriede; tvertimod Hier-
 arkiet og Lehns-Aristokratiset havde i ham en mægtig Befordrere,
 som hver det veed; hvad under da at Saro mindre holder Folk og
 Folkefriede i Hæder end den kostelige, den ret Nordiske Snorro,
 hvilken endog vinder i Henseende til Sandhed og til Styrke, derved,
 at han bruger Nordens eget Sprog, imod at Saro laaner Sprog
 og Udtryk fra Folkene, hvilke havde det fulde Lehnsvæsen iblandt
 sig; Underledes kan Sammenligningen intellem disse tvende Histo-
 rieskribere ey falde ud: og hvad Hvitfeld angaaer, da kan ingen
 vente af ham, at han skulde giøre megen Hæder af Folkefriede;
 altsaa er det rimeligt, at den Danske Bønde-Allmue spiller mindre
 hæderlig Rolle i vore Kroniker end den Norske gjør i sin. Dertil
 kommer, at de Geistlige Skribentere lætteligen forledtes til at ned-
 sætte Allmuen og Folkeregieringen; thi selv vilde de være Aristokra-
 ter, og ved Lehnsaristokratisie befæstede de deres Magt og Anseelse;
 derfor blev Bønde, oversat rusticus, for at lede Tankerne paa
 ringe Allmue; hos os skede det i den Henseende som hos de Sven-
 ske (c), at de Pavelige Clerker af Oligarkisk Geist gjorde de gamle
 hæderlige Bønder til ringe og uædel Allmue (infimi status homi-
 nem ignobilem & plebeium). Men hvad kan denne Tingenes For-
 vendelse giælde imod Historiens de mange Beviis; vi have nok af
 disse Beviser, for at see med Nished, hvorledes Bønderne, eller
 Folket var den eeneste paa Moderne presenterende og besluttende

(a) III. cap. 4.

(b) Snorro Hagen Adalst. Hagen Adalst. Gullet. Lov.

(c) Hist. pragm. Cap. 3. Sect. I. §. II.

Orden. Det vilde være daarligt at negte Norge den Ypperlighed, at Folketsfriheden der længere end hos os har bestaaet mod Lehns- magten: vi vare Lydske og nærmere, og fik derfra baade Menni- ker og Sæder, hvoraf den berorte Forskiel maatte følge; Ja Sand- hed og Fornuft bør styre vor Patriotiskhed, og vi kunne ikke negte vore Brødre de Norske, at de have holdt længere og fastere ved Fol- kesfriheden end vi. Et eeneste kan være nok til at betage al Tvivl- somhed, og det er Christendommens Indførelse iblandt Nordens adskillige Folk; her er lysende Kiendetegn paa meer eller mindre Gylldighed, hvilken Folket havde; og naar vi da see, hvorledes det skede hos os, og hvorledes det skede i Norge (a) og i Sverrig (b) da finde vi hos os Kongen som den besluttende, men hos de andre finde vi Folket. Dog om denne Forskiel end sandt Sted, og om de jordegne Bønders Antal tog af hos os i stærkere Fremgang end i Norge, saa kiendes dog altid den samme Geist i begge Folkets Re- gierungsform: den nemlig, som jeg ofte har sagt, at Demokratiset blandedes med Monarkiet, og forvildede dette sidste. Paa Tinget, hvor Sven Estricksen fik Frihed at vælge een af sine Sønner, havde Almueen meest at sige, og den modstod Hovdingerne krafteli- gen (c). Under Erik Egegod galdt Almueen overmaade, saa den besluttede om de vigtigste Handeler (d). I Hyldingsbrevene til Magrete nevnes Bønderne, og udtrykkeligen de fra Sieland (e). Under Erik af Pommern, da der blev affagt Dom over de, der hav- de forladt deres Bannere, vare tvende Bønder af hvert Herred, som der vare tvende Mand fra hver Riobstæd (f), hos Saxo heder det, at Oldingerne, hvilke pleyede at føre Ordet for meenige Al- mue, raadede fra den Wendiske Krig (g). Det var Folket, der sendte

(a) Snorro Hagen Abelsæen.

(b) Ansgar. Vita per Rembertum Cap. 25. 26. inter Script. Langebeck. I.

(c) Knýtling. Saga cap. 24.

(d) Saxo Lib. XII. Regia Majestas adeo popularem libertatem exegerat, ut ei decernenda- rum expeditionum jus esset.

(e) Hvitfeld.

(f) Danske Magazin V.

(g) Valdemar I.

sendte Bud efter Ole Hunger, da Knud var myrdet (a): Ligesaa var det med at vælge Erik Svendsen (b): Ligesaa Erik Emmund (c): Naar Niels vil forsvare sig i Henseende til Mordet paa Knud, da vil Folket ey tilstæde ham at tale, før Mogens er dømt i Landsflygtighed (d): Efter Foreeningen imellem de 3 Riger skulde Adelsbønder af Jylland, Skaane og Sydn være ved Balget og have Deel i samme (e); om det siden skede, at de frie Almuees Mænd efterhaanden bleve færre, saa holdtes dog det gamle Princip ved lige, og man torde ikke formeligen negte dets Gyldighed; derfor bleve der Resten af Folketriede, og deraf, at Monarkiet loed sig blande med Demokratiset. Under Hans, Aar 1482, vare Bønder med paa Herredagen i Callundborg (f). Under Christian III vare Bønder med paa gammel Torv i Kiøbenhavn, da Kongen holdt Busprog med Folket (g). Jeg vil ikke her anføre flere Beviser for denne Sag, efterdi de, hvilke siden forekomme, naar det egentligen gielder om den Sætning at ingen arvelig Adel var blandt vore ældste Fædre, i visse Maader tillige bevidne, at den Monarkiske Regieringsform var blandet med Demokratisse, men ingenlunde med Aristokratisse eller Oligarkie.

Den Blanding er saa kiendelig Historien igiennem, og vi kunne paa ingen Maade forestille os den gamle Tids Regiering grundet paa andet Princip; Men der kan være indfalden overgaaende Tid, i hvilken Principet har lidt Bold, og man er afviget fra samme; disse Phenomener i de gamle Tiders Historie kunne føre i Forvildelse, og man kan tabe Demokratiset af Sigte; men det kan og befindes at disse Phenomener vare overgaaende. En Harald Haarfager, en Wilhelm Erobrer, og andre have raadet med fuld Despotiskhed, og ingen deres Magtes Grendse vildet erkiende; den eene

U 3

kan

(a) Rnytlunga Saga cap. 64.

(b) Ibid. cap. 71.

(c) Ibid. cap. 99.

(d) Særo Knud hell.

(e) Hvitfeld Erik af Pommern.

(f) Hvitfeld Hans.

(g) Hvitfeld Christian III.

kan betage hver Mand sin Odelrett, saa langt han farer frem: den anden kan handle paa samme Maade, og end være meer Dispotisk; efterdi, som rimeligt er, Harald loed sig nye med at legge Skat paa Jordeyerne, men Vilhelm tog Landene, og gav dem til sine Krigere (a). Saa havde Carl gjort med Saverne, og saa havde Gother, Longobarder og Franker handlet; naar da Tingene saaledes komte os for Dnye, og vi finde intet Spor af Folkefrihed; men et eene Regimente saa uindskrænket, at det bliver virkelig Dispotisk, da kan det synes, som var Folkefriheden ey formelig grundet paa Regierings-Lovene, men blot en Regentens, enten villig eller afdvungen Estergivelse. Men først bør det her betænkes, hvorledes Kongerne i hine Tider bleve mægtige; det var som Krigere at de bleve det, og dette møder ved alle de Fyrster hvilke nyeligen bleve opregnede. Men naar de da gif frem i deres Seyervindinger, og hele Folk havde maattet bøye sig under dem, da kunde de let falde til ey at ville taale Modstand af deres egne Folk, og ey at taale den Indskrænkelse, hvilken Regierings-Lovene paalagde dem. Derhos er det en ligesaa almindelig, som ydmygende Erfaring, at Mennesket fører Feil og Forvirrings-Uarsager ind i hvert sit Anlæg og hvert sit Verk; følgelig kan man vel friligen sige, at og Folke-Regieringen stedse trues med det Banhæld, og hænger mod det Banhæld, at enten er der Anarkie, eller et overspendt Monarkie. Saaledes var det stedse, og saaledes vil det stedse være blandt Menneskene; naar da dette passes paa Europas middelalderes Tiid, da see vi, hvorledes Lehnsaristokratiet, saa tyngeligt det var i sig selv, dog kan have havt den gode Virkning, at det har temmet den Monarkernes Magt, hvilken vilde blevet haardelig trykkende, efterdi den var meer krigerisk, end lovgivende; og efterdi den grundedes eene paa Krigeriskhed, men ey paa det, at mange Indretninger i Staten, hvorved Folket nød Velstand og et lysteligt Levnet, hengte i med den Magt. Saadan er nu Grunden til vore Monarkiske Regieringer,

(a) Mathæus Paris. ad A. 1071. Vilhelmus commilitonibus suis Normannis, qui bello Hastingsensi regionem secum subjugaverant, terras Anglorum & possessiones contulit; illudque parum, quod remanserat, sub jugo posuit perpetuæ servitutis.

gieringer, og derfor kan der lides saa vel under dem, men anderledes var det i hine haarde og krigeriske Tider; dette leder til at begribe, hvi Fyrsterne, naar de det formaade, gik hen over Diget for deres Magt, og ligesaa, at Sæderne forledte, eller i visse Maader tvang dem til saa at handle. Den mægtige Carl forlades af sine Krigere, da han imod deres Samtykke havde foretaget Toget mod Longobarderne (a). Ligesaa skede vor Knud den hellige da han vilde krige paa Engelland (b). Hagen Adelsteen vil man nøde til at æde af Hestekød ved Dffringen (c); Disse Begivenheder, og mange andre dem lige, hvilke let kunde opregnes, vise tydeligen at i de gamle Nordiske Regieringer vare Kræfter saaledes spendte mod hinanden og af den Beskaffenhed, at de maatte virke Forvirring og det heles Omkiftelse. Talen hvilken Bønderne holdte til Hagen Adelsteen lyder kraftig, og villigen bør det tilstaaes, at Kongemagtens Indskrenkelse i de krigeriske haarde Tider var saare fornøden; men det var denne raae Almue, hvilken havde Overmagten, og det maatte være modbydeligt for Kongerne; Derfor gik det overalt eens til, at naar de ey kunde paa anden Maade afkaste Tvingfelen, da eenedes de med Prelater og med Baroner; deledede Folketrieden, og holdt det end taaleligere, at være indskrenket af de Ypperlige i Landet end af den meenige Almue. Dette er Lehnaristokratiets Historie, og Slutningen bliver, at Regieringen gik fra een Forvirring, en feilsfuld Beskaffenhed til en anden.

Jeg har sagt, at de Spørsmaal ere eet for mig, om nemlig Regieringsformen var Demokratisk: om der var flere end een presenterende Orden ved Moderne, og endelig om arvelig Adels fandt Sted; efter denne min Mening bliver jeg ved at handle i Blanding om disse Punkter. Det var Almuen, den virkelige Almue, der galdt ved Folkemoderne: hvo der vil oversee Abfærden, da Hagen Adelsteen foreslaaer at indføre Christendommen, han behøver ey flere Beviser; der er ey Tale om Hordinger, eller Oldinge; det er Almuen

(a) Eginhard. Vit. Carol. cap. 5.

(b) Rnytling. Saga.

(c) Snorro.

Almuen og Bønderne der høres, men ingen andre; Asbjørn af Medelhuus opstaaer som Bonde, og taler i Bøndernes Navn: han siger til Hagen: Vi have havt dig saa høyligen kier, at vi gavede dig Magt til at sætte os Lov og Landsrett; nu er det vor Willie og Bøndernes Samtykke, at du skal holde os den Lov, hvilken du satte os her paa Frostetinget, og hvilken vi vedtog — men vil du det ikke, da have vi Bønder saaledes besluttet, at vi tilhobe gaae fra dig, og tage os en anden Konge. Dette stemmer aldeles overeens med andre Skribenters Beretninger: som Remberts, naar han siger, at al Statshandel hos de Svenske afgjordes ved Folkets Samtykke, men en ved Kongens Magt (a); og ligeledes vidner Adam af Bremen, med Tillæg, at de der boede i Landet, naar de en vare under Krigsfaanen, da alle vilde være lige (b). Vil man have et kraftigt Beviis endnu, da haves det hos Snorro, hvor Oluf af Sverrig, da han blev nød til at give sin Datter til Oluf den tykke af Norge, siger: at Sverrigs Konger stedse have ladet sig raade af Bønderne i alt, hvad disse vilde have frem.

Det kan ikke have Vægt, at man vil hente Beviser mod denne Mening fra andre middelalderens Folk, hvor Lehnaristokratiets snarligere blev indført, eller hvor Begivenheder ere indfaldne, hvilke have givet en Classe af Mennesker i Staten Ypperlighed fremfor andre. Rommerne havde været Herrer i Gallien: efter dem bleve Frankerne det, og hvad under at disse Senervindende Krigere tiltog sig Ypperlighed over Landets egne. Det der er sagt om Gallien, kan og siges om Britannien, hvilket tiere end eengang maatte bøye sig under fremmed Herredømme. I Germanien søltes og saadan undertvingende Magt, efterat Frankerne vare blevne de stærkeste

(a) Vita Ansgar. apud Sveones moris est, ut quod cunqve negotium publicum magis in populi unanimi voluntate, quam in Regis consistat potestate.

(b) Hist. Eccl. cap. 230. Populi Svionum Reges habent ex genere antiquo; quorum tamen vis pendet in populi sententia — itaque domi pares esse gaudent (sc. incolæ regionis). Conf. Vilde hist. pragm. cap. 3. Sect. 2. §. 28. ubi hæc sententia defenditur contra Loccenium & Lundium.

feste (a). Underledes var det hos os, hvor ingen saadan Begivenhed er indfalden, og hvor en fremmed Folk, i det ringeste, saa vidt den bekjendte Historie rekker, undertvang Landets egne; hvad der i denne Henseende kan være skeet ved Odin og hans Afs, det er for først belagt med tykt Mørke, og dernest vare de Afs saa faa, at de en kan have udgiort meere end een Stamme, hvilken er bleven Kongeslegten; Men dette er noget fuldt andet, end hvad der skeede ved de hele Sværme af Krigere, hvilke kom frem over Landene, og hvilke, da de skulde have Løn for deres Krigsarbejde, fik Landene med deres Beboere sig tildelede som Eyendom; den Skiebne fristede Allemanner, Bairer, Helvetier, Saver, med eet Ord alle Tysklands Folk, og derfor vare alle Ørigheds Mændene af Frankisk Herkomst (b). Vi kunne en gjøre Slutning fra disse Franker til vore Fædre, og en fra Tiderne under Carl, og mindre fra Tiderne efter ham: Lovene for Allemannerne, og Bairerne, og de andre bleve vedtagne efter de Ypperliges (procerum) Samtykke, og der vare altid disse større og mindre (majores & minores) hvilke havde Stemme paa Moderne (c). Der var det virkelige Aristokratiske, efterdi Fyrsten skulde regiere efter de Ypperliges Raad; og at det endog var Forgribelse at give Fyrsten noget Raad uden disse Ypperliges Samtykke (d), ja det gik jo saa vidt, at Hofmesteren (major domus) denne Kongerne overmægtige Embedsmand, blev udnevnet allene af Adelen, og indsat af dem, som den der skulde vaage over Aristokratiskes Bedligeholdelse (e). Hvo der vilde gjøre eet af denne

(a) Vadian. in Epist. apud Goldast. Tom. II. pag. 48. plena servis & servitutibus fuit Alemannia nostra, cujus magna pars hodie Helvetiorum; nec est quod sciam, montanus quidam Pagus Helveticus, qui rebus Francorum florentibus, durissimam illam servitutum non subierit.

(b) Conring. de civib. Germ. Op. Tom. I. pag. 521.

(c) Hincmar. Opuscul. XIV de instit. Carlom. §. 29. generalitas univerforum, (majorum & minorum) in eo placito. Seniores propter concilium ordinandum, minores propter idem concilium suscipiendum, & interdum pariter tractandum & confirmandum.

(d) Hincm. Epist. ad Lud. Ball. ex principum concilio dominetur. — Nefas sine primorum consensu secretum dare concilium.

(e) Du Cange. Gloss. Major Domus.

denne Forfatning, og den under vore Fædre, han forfællede aldeles Sandhed, og hvad Historien lærer os.

Dog følger ikke af det fremførte, at den eene i Staten ey har været hæderligere end den anden: hvo kunde gjøre sig denne Forestilling om Lande, hvor der var Konger, og Hoff, og et ordentlig indrettet Borgerlevnet. Ey allene enkelte Mænd, men visse Slegter have nydt megen Adgælt; og de have havt nærmest Udgang til visse hæderlige Embeder; dette var og det maatte være saaledes; men det rette Spørsmaal er herved, om denne Hæderlighed var saaledes arvelig, at Fødselen allene medførte den, og at andre af ulige Fødsel vare udelukte fra samme. Jeg vil spørge med andre Ord, om der var det, hvilket lignede de adelige og uadelige Lehn blandt Franker (a) og andre Folk. Endnu vil jeg spørge, om der var det, der lignede de Skiolde (Heer-Schild) efter hvilke Menneskene i Saren-Spiegel og i den Alemanniske Lehnsrett inddeedes (b). Endelig vil jeg spørge, om der var Fødsels eller Ordens Upperlighed, hvilken medførte Fortrin af det Slags, at den gav synderlig Indflydelse i Statsstyrelsen, eller Gylldighed paa Folkemoderne? Hvo seer ikke, at dette er eet med Spørsmaalet, om der var arvelig Adel, saadan som Lehns-Basenet medfører Ideen om samme. Til Ideen om den Upperlighed, hvilken nogle, saavel enkelte Mænd, som hele Slegter kunde nyde, hører den Betænkning, at Kongeslegterne da vare talrige, og at Døttrene bortgiftedes i Landet. Som det da var rimeligt, saa finde vi det og i Lovene, og i Historien, at de af den Kongelige Slegt nødte høy Anseelse. Harald Haarfager, da han fik Ragnarik den Rige, overgav han nie andre Tomfruer, med hvilke han havde levet i Egteskab efter de Tidens Maade, at hans Afkom var ellers meget talrig, det bevidner Historien (c), men det findes ikke, at de af samme, i følge deres Fødsel, have udgiort en Stand med aristokratisk Magt: de bleve opdragne paa deres Møderne: de fik Jarldom eller Forlehninger: men de levede

(a) De his Altes erra de feudis cap. 10. Hertius de feudo nobili Sect. IV.

(b) Schilter jus feud. Aleman. cap. 1. die frigen Herrnfurt den viorden. die mittelfrigen den fünften. der Dienstman den sechsthen. die Semperliste den sübenden.

(c) Snorro.

levede og mangen Gang, som aldeles private Mænd. Harald gav sine Sønner intet Landskab at raade over, men satte Jarler i hvert Fylke (a). Hvoraf vi see, at endog de Kongelige Sønner ey havde Rettigheder hvilke ligne Aristokratiskhed, eller det, der hos Frankerne tilkom seniores, majores, principes, optimates.

Der var og andet, hvilket maatte skaffe nogle Agtelse frem for andre; jeg mener Eyendommens Udstrækning og Rigdom. Alge af Vermeland maatte være fornem Mand, naar han kunde bevorte Sverrigs og Norges Konger tilhobe med samt deres Folge, og give dem Foræringer, da de droge fra ham (b). Mange andre Bønder finde vi betegnede som gode og rige, men de vare Bønder, og de galdt kun som Bønder paa Tingene. Jeg har tilforn sagt det, at der paa de Ting ey findes andre som besluttende med Gyldighed. Men hvad vare Jarler og Herfer, og Høvdinger, og Landstyrere, de vare Embedsmænd for at indkræve Skat, for at holde Dom, og for at skaffe Landværn, saadanne som Duces, Comites, Missi Dominici hos Frankerne. Vi have den hele Indretning i Harald Haarfagers Historie hos Snorro, og der sees det, hvorledes Kongen satte dem efter eget Tykke: Til Ting sadde de og holdte Dom (c). Krigsfolk maatte de stille i Krigen (d) og at de hævede Skatter det er aabenbar, saa de derved kan settes i Ligning med Gialkere, hvilken indkrævede Kongens Gield, og ellers fik Navn af Major Baro terræ (e). At Jarldømmet i de første Tider ey var arveligt, det see vi klarligen paa mange Steder i Historien (f), men det, hvilket meere hører til min forehavende Betragtning, er, at de ey havde Stemme eller Gyldighed over Folket paa Moderne. Sigurd Jarl forestillede ey andet end Meglere paa Frostetinget, da Hagen Adelfteen vilde indføre Christendommen (g). Derimod er det Bønderne, hvilke tale som de, der have Dvervægten; Jeg vil blive ved at

(a) Snorro Harald Haarfager.

(b) Ibid.

(c) Hirdskraa. cap. 15.

(d) Ibid. cap. 16.

(e) Roesfod Lov Hist. I. pag. 110.

(f) Dolmers Not. til Hirdskraa. cap. 13.

(g) Snorro Hag. Adelfst.

anføre Beviser, at arvelig Adel ey fandt Sted. I vor Knuds Hoflov er intet, hvilket viser os samme, og dog burde det findes der hvor talen er om dem, hvilke vare Monarken nærmest; tilmed naar saadan Arvelighed havde fundet Sted, da vare ikke de mange Fremmede komne i Hofdienesten, hvilket dog sees at have været; Derimod see vi af Hirdskraaen, at Bondesøn kunde blive Skutelsven, hvilket var Bønen til høy Ypperlighed, og efter Formodning ligt det, der siden blev Ridderskab. Vi finde ellers Beviser at Bonders Sønner og Riobmand, og leeg Mand kunde blive Kongens Hunskarle (a). Saaledes skede det med Asmund Grankils Søn, hvilken blev antaget af Oluf den Hellige (b). Bonden Aages Søn af Vermeland blev Haralds Mand (c), og merkeligt er det, at Godvin, den Mand, der frelste Ulf Jarl, da han var kommen fra de Danske Skibe efter Slaget ved Den Skorstein, og hvilken af Knud blev gjort til Jarl, samt siden blev Stammefader for mange af Kongelig St, at ham tillegges kun formuende Forældre men ey anderledes ypperlige (d). Endnu vil jeg legge merke dertil, at Kongeesnen, eller den der gav den valgte Konge Navnet, han var ey andet end Bonde; men den hæderlige Forretning havde vist nok de forbeholdt sig, hvilke ved Fødselen vare over de andre, om ellers Fødselen havde medført Rettigheder. Thore paa Stegen var Konge-Efne ved Harald Haardraades Valg (e). Skervad Bonde ved Hagen Sverrefens, og saaledes var det ved flere detslige Leyligheder (f) at man som Bonde kunde have de vigtigste Embeder. Dgsaa i Dømmemark var det saaledes, og et merkeligt Beviis derpaa have vi hos Sven Aagesen, naar han taler om en Sielsandst Bonde ved Navn Emmignup der var Rigets Forstander (custos Regni) i den første horde Knuds Mindreaarighed (g), men derved skal betænkes, at Skribenten visselig har fundet Navnet Bonde for sig,

thi

(a) Spec. Regal 261.

(b) Snorro pag. 238.

(c) Ibid. Harald Haarfag.

(d) Rnytlunga Saga cap. II.

(e) Snorro pag. 34.

(f) Ibid. pag. 529. 603. 607. 563. Conf. Hirdskraa cap. 4.

(g) Sven. Aggon. cap. 2.

thi i hans Tid havde det allerede tabt en Deel af sin Værdighed; følgelig bliver det her saa meget meere karakteristisk henhørende til de ældre Tider.

Naar Snorro og andre Skribentere, hvilke levede efter Adelskabs og Lehnsvæsens Opkomst, havde overført de senere Tiders Sæder i hine gamle Tider, da havde det ey været underligt, efterdi den Feiltagelse ellers er saa almindelig; men nu, som den Historiker gaaer frem, saa bliver hans Vidnesbyrd kraftigt, og vi kunne ey have Ret til at mistænke det for Urigtighed; for mig er det derfor betydeligt, hvad Oe siger til Skjalgsen, at denne skulde være den største og rigeste Landshøvding, men at Kongen selv vilde raade for hvor store Forlehninger Skjalgsen skulde have: Thi 3 Landshøvdinge, siger Kongen, ere ikke ædelbaarne til mit Riges Herlighed (a). Hvad kan være klarere end dette, og hvad beviser bedre, at Adelskab og Fødsel ey gav Ret til nogen Deel af Kongemagten. Jeg for min Deel seer her Tacits Germanien, hvor Konger bleve efter Fødsel, men Hærførere efter Tapperhed (b). I øvrigt er det jo ikke forunderligt, at hos os ey skulde været arvelig Adels; thi først forudsatte saadan Adels en Folket overgaaen Odmøngelse; det være ved indfalden Krig og Seyer, eller ved en Overdaadigheds Virkning, saaledes at ringe Eyendom har medført ringe Afgøelse, og ligesaa i det Modsatte. Derneft forekommer det og hos andre Folk, at de ey have havt saadan Adels; den var ey i Engeland, inden Vilhelm I. fik lagt Grund til Lehnsvæsenet; ey heller medførte Edwards Love den Tilstand, at Fortrin paa Folkemoderne var foreenet med de store Embeder; men Vilhelm indførte Lehnsvæsenet fra det Frankiske Normandle, og derefter gik det frem udi hans eget Rige, skjønt han selv var stærk nok til at betvinge Aristokratiet, hvilket først under svagere Regentere kunde faae Magt (c).

Her geraader jeg i Forlegenhed ved at overveie vores Grams, den hæderverdige Mands Meeninger i Sagen, den jeg har for mig.

(a) Snorro hell. Oe.

(b) De Mor. Germ. Reges ex nobilitate, Duces ex virtute.

(c) Polyd. Vergil. Lib. VIII. Mathæus Paris ad A. 1071. Conf. Houard. Loix ancien. II. p. 121.

Han siger at det var urimeligt, om nogen negtede, at i hine gamle Tider havde været Adel og gode Familier i Norge (a). Men strax derpaa siger han og, at Formue adlede i de ældre Tider, og at den tillige med en ærlig Herkomst og Fødsel gav Adelskab. Sandhed, og den Nødvendighed vi skyldte samme tvinger mig, og jeg finder dette ubestemt fremsat; jeg tørde og sige, at i Ordene ligger klar Tilstaaelse, at i det gamle Norge ey var arvelig, ey privilegeret, ey eksklusiv Adelskab. Og naar derhos tillige anføres i Afhandlingen, at i den hele Hirdskraa ey tales om Adelskab: at Hofmænd og rige Bønder tilførte hellig Ole hans Brud: at hvo der eyedde Jord, han kunde være med paa Moderne; Naar dette, som det der er anført, tages til Overveelse, mon vi da ikke faae Ideen om en borgerlig Forsaetning, saadan som jeg har forestillet den, vel med ulige Bilskaar blandt Menniskene, men dog ey med arvelig Indflydelse i Stats-Styrelsen, ey med arvelige Immuniteter, og mindre med Magt over de andre i Staten.

Der siges i Hirdskraaen, at naar Nierte Svenne skulde gøres, da skede Randsagelse om deres Æt (b); men deraf kan intet Beviis tages imod hvad jeg har sagt. Undersøgelsen kan have havt til Hensigt, om de vare af Friemands Herkomst, eller, hvilket, ey siges udtrykkelig, og derfor ey heller med Bestemthed kan siges, om de vare virkelige Bondesønner. Dette var da ey andet, end hvad der bydes i Bestgotheloven at Biskop skal være Bondesøn (c). Men det maatte medføre Ubegribelighed, om man vilde tillegge disse Hoffinder, og Hirdmænd arvelig Adelskab, eller forestille sig dem som hørende til en Orden i Staten, hvilken galdt meere end Jordejerne; thi først, som jeg tilforn har anmærket, vare mange Fremmede blandt dem, og dette, samt deres store Antal lader sig ey foreene med Ideen, at de skulde udgiort en særskilt Orden i Staten. Kong Amund i Sverrig flyer Ole Haraldsen 400 af hans Hoffinder

(a) Om Ordet Herremænd.

(b) Cap. 48.

(c) Kongebalk fragm. 2.

finder (a); om vor Knud siges det af nogle, at han havde 6000 (b), af andre at han havde 3000 (c). Hvad er rimeligere, end at Bondesønnerne have begivet sig i Hofdienesten, deels for at vinde Ære, deels for at faae Underholdning, naar den Jordene Eyendom ey kunde uddeles iblandt dem alle, og der ellers ingen Haandtering var, hvilken de kunde antage. Egil Ulfærk, den drabelige Mand, havde været Harald Haarfagers Fendrik, og han blev siden en gammel Bonde (d); men det kan ey troes, eller sluttes af Historien at han derved havde fornødret sig.

Der kan være de, hvilke vilde udlede meget af den Setning, at der i det gamle Norden ey var arvelig Adel; fra dem kan og Indvendingen imod den Setning ventes, at Haulds og Ddelsmændene vare virkelige Edle, og det arveligen. Men først vilde de lade sig erindre om, at anden er Terminologie og Ordbrug, naar der handles om Lehnstider og disse Tiders Sæder, end naar der tales om seener Tider: Set er Adels, som den nu haves i Monarkisk Stat: et andet er Middelalders Baroner, Herremænd, Riddersmænd, proceres, majores, optimates, hvilke Benevnelser med mange andre betyde eet; det nemlig, at disse saa kaldede udgjorde den med Regenten styrende Stand; og at de folgelig vare virkelige Aristokrater: Giernne maae det være, at Haulds eller Ddelsmands Navnet var eenstydig med det nu brugelige Ord Adels; men hvad kan deraf udledes, som hørende til den Meening, at der skulde været personlig og arvelig Rettighed til at være Aristokrat i Staten? hvo vare Ddelsmændene? de der eyedede Jorderne? altsaa vare de mange? saa længe ey Lehnstidene havde fortrent de smaa Jordenere fra deres Eyendom og Frihed: altsaa udgjorde disse Ddelsmænd egentligen Folket; altsaa var der Folke-Regiering, dog blandet med Monarkie. Endnu setter jeg til at den Rettighed at presentere paa Folkeforsamlingerne, og at have Deel i Lovgivningen, ey var personlig: den hengte ved Jorden, og dette maatte saa være, imedens de der eyedede

Jorder

(a) Snorro pag. 293.

(b) Saxo Lib. X.

(c) Sven. Aggon.

(d) Snorro Hagen Adelsk.

Jorder vare de eeneste, hvilke kunne regnes for vederheftige, og formuende til at udrede enten Skatter eller Krigstjeneste. Altid maae det betænkes ved at handle om disse Sager, hvor forskiellig middelalders Tiid var fra vores nu varende; men det glemmes alt for ofte, og da maae den der har at handle om hine Tider, imodtage mangen ubetydende Indvending. Naar da Haulds- eller Odels-Netten hengte saaledes ved Jorden, da begribes, at hver frie Mand kunde erhverve den; thi hvor meget der kan findes i de gamle Love, som forebyggende, at Jordlodden ey skulde gaae fra Slegten, saa maatte dog dette skee ved mangen Lejlighed; fremdeles kunde ey alle Sommerne blive Odelsmænd; men hvad bleve de da? og naar Fødselen havde givet med-regierings Rettighed, hvorfore finder man dem da ikke i Historien, udmerkede som en særskilt Orden i Staten? men saaledes findes de ingenlunde. Dog jeg meener at have sagt nok for at bestyrke den anførte Setning; dog endnu til overflod vil jeg give som Udkast til et Malerie over Staten eller hele Folket saaledes som det efter min Mening har været i dets Afdelinger fra nedden af og op til Kongen paa sin Trone: Men atter her anmerker jeg, at Tider haves for Dyne, hvilke ere ældre end Lehnsaristokratie. Der vare Trællene: der vare de Frie, hvilke stode under deres Patron, og ey havde faaet Trykdom paa deres Frie: om begge disse Slags er bleven noksom talet; der vare de af Trældommen løsladte, og nu efter udstandne Formaliteter fuldt frie: disse kunde kjøbe Jord og vælge Haandtering som de vilde; sølgelig naar de fik Eendoms-Jord, da bleve de Bønder, og hvad Ret de da havde, det har jeg og viist; Endnu vare der andre frie Mennisker, som Krigere, Fiskere, Jægere, Søefarende enten for at kapre eller for at handle: derom kan ingen Tvivl være, thi man var ey i den Tilstand, at alle boede i Byer, og at disse Byer stode under baronlig eller hierarkisk Jurisdiktion, som det skee, naar Lehnsmagten vandt fuld Geyer. Om disse Friemænd havde Stemme med ved Folkemoderne, det kan jeg ikke bestemt sige; og jeg undseer mig sandelig ikke ved at bekiende min Tvivlraadighed i denne, som i mange andre Deele af Kundskaben om Lehnstids-Sæderne; dog henger jeg
mod

mod den Meening, at de have været med ved disse Forsamlinger, skiont som Underordnede de virkelige Haulds- Odelsmænd eller Bønder; dette har jeg og berørt og tildeels beviist i Afhandlingen; Endeligen ere vi ved de vigtigste i Staten, jeg meener de benevnte Bønder, hvilke vare de virkelige deeltagende i Regiering og Lovgivning. Om Embedsmændene, som Jarler, Herfer, Laugmænd, har jeg ey behov at sige meere end hvad tilforn er sagt: ey heller behøves at tale om Geistlighed, som tagende Deel i Lovgivningen, thi dette hører til de senere Tider, da Lehnsaristokratie og Hierarkie støttede hinanden, og gjorde Anfald mod Folkfriheden, og den saa blev kuldkastet. Dette Malerie er som Resultatet af hele Afhandlingen, men for at gjøre dette klarere, samt for at bane mig Vey til det øvrige, hvorom jeg faaer at handle, nemlig Lehnsaristokratiets egentlige Opkomst, maae jeg endnu see tilbage over det jeg har fremsat, og derhos bede Læseren, at han vil læse Tankerne paa de Ideer, hvilke udgiøre Grunden til mine Slutninger:

Jeg har sagt i Begyndelsen af denne min Afhandling, at der stedse fandtes det blandt vore Fædre, hvilket ledte dem til ringe at agte Menniskets Rettigheder, og at de altid havde nogle deres lige blandt sig, hvilke Friheden var berøvet. Dernest har jeg sagt, at disse vore Fædre fra deres Statsstiftelse og dens rette Ordning af, havde det iblandt sig, hvilket ledte dem til den paaafølgende Lehns-Regiering og til Almue-Frihedens Tab. Saa kunde da Folkfrihed og Demokrati finde Sted, og dog mange være fortrengte fra Friheden. Saa kunde Nordens Folk være frie i deres eget Land, og dog føre Lehnsaristokrati med sig hvor de komme frem; derved kan det befindes at være sandt, at Lehnsvæsenet har sin Oprindelse fra Norden, endskiont det der i Norden er sildigere opkommet end i andre meer sydlige Lande; det kunde da og skee, at naar de Aarsager hvilke virkede Lehnsvæsenets Opkomst og Folkfrihedens Tilintetgjørelse, stedse fandt Sted, og laae der som spendte Tiedre, at da den endelige fulde Virkning, jeg meener Aristokratiet ey blev formeligen indført ved Umveltning eller ved høytidelig Lov, men derimod ved Tingenes jævne Fremgang. Det er skeet, at de smaa Jord-

eyere, naar de ere blevne trengte af Nærrets-Mændene, have maattet søge Skyts hos de Mægtigere. Geislighed har i Hierarkies Tiden unddraget sig fra at staae under verdslige Dommere: saa have de paa Lehnsmands Skik faaet Jurisdiktion over deres Tjenere. Ved de verdsliges Boldsomhed, og for at nyde got af den Canoniske Rets Mildhed, have de smaae Jordejere søgt hen under Krumstaven, og der fundet sig bedre end under Baronen, hvilken var haard og gierig, efterdi han var fattig, og maatte forhøje Skatter samt Bøder; de Ringe fandt da Beskyttelse under den Krumstav imod at afstaae Friheden, og dette var een af de kraftige Aarsager til Hierarkiets mægtige Fremgang.

Fremdeles førte den flette Agerdyrkning det med sig, at Almindinger og øde Landstykker vare mange: dem enten bortgave Kongerne, eller andre tilsnøge sig dem, hvorved de store Jordlodder bleve indrettede; jeg veed at disse Sandheder ey ere nye, men de høre til at forklare Lehnsaristokratiets Opkomst og Udbredelse: især høre de didhen hos os, hvor ey Erobring, og ey Invæltning, have virket Folke-Almuens Betvingelse, eller dømt den fra sin Frihed; men dette skede efterhaanden, og derved at vanhældige Ufuldkommenheder, saavel i det physiske som det politiske virkede fortfrem, og tilsidst blev sterkere end Modkræfterne; thi man glemme det ikke, at her hos os i det fattige, det under haard Clima liggende Europa, saa længe vi ey vare i Forening med andre Verdens Deele, ey kunde have Rigdom, ey kunde leves overdaadigen, uden ved at have megen Jord, og mange til at dyrke den, og at disse mange ydede Skat til Eyeren; Men derfor er det uadskilleligt, at naar de skulde være rige, ypperlige, vellevende Mennesker, da maatte store Jordlodder finde Sted; og med dem Lehnsvæsenet.

Dog jeg afbrøder her disse Betragtninger: de høre til den Materie om Lehnsaristokratiets Opkomst, og den Materie forbeholder jeg mig i et følgende Stykke at oplyse, for saavidt jeg har vidst at finde frem i vore Fædres den mørke Middelalders Tid.

